

پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی

سال چهارم، شماره پیاپی ۱۰، شماره دوم، پاییز ۱۳۹۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۴/۷

صص ۲۱-۴۸

تحلیل جامعه‌شناختی عوامل اثرگذار بر رفتارهای وندالیستی (مطالعه موردی: در کلانشهر مشهد)

احمد بخارایی، استادیار، گروه علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور، ایران

محمد حسن شربتیان، مربی، گروه علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور، ایران*

چکیده

وندالیسم بیماری مدرن و نوظهوری است که تا نیم قرن اخیر به مثابه معضلی اجتماعی مطرح نبوده است. این پدیده به مفهوم داشتن نوعی روحیه بیمارگونه به کار رفته که مبین تمایل به تخریب آگاهانه، ارادی و خودخواسته اموال، تأسیسات و متعلقات عمومی است. در این مقاله، با ترکیبی از رویکردهای جامعه‌شناختی و با استفاده از روش پیمایشی به تحلیل مقایسه‌ای عوامل اجتماعی مؤثر بر بروز رفتارهای وندالیستی بین گروه‌های وندال و غیروندال در کلانشهر مشهد پرداخته شده است. جامعه آماری با استفاده از فهرستی از وندال‌ها که از سازمان‌های متولی (شهرداری مشهد، اتوبوسرانی) اخذ شده و با استفاده از تکنیک پرسشنامه مصاحبه‌ای برای حجم نمونه ۱۰۰ نفر با استفاده از نمونه‌گیری قضاوتی و هدفمند، با ضریب آلفای کرونباخ در حدود ۷۴ درصد، به دست آمده است. به کارگیری آماره‌های توصیفی و آزمون مقایسه‌ای (T) بین گروه‌های مورد مطالعه نشان‌دهنده این است که بیشتر افراد وندال در مناطق پایین شهر زندگی می‌کنند. همچنین، نتایج حاکی از آن است که از نظر میزان، تعلق شهروندی، نابسامانی خانوادگی و رضایت از خدمات شهری در بین شهروندان وندال و غیروندال تفاوت معناداری وجود دارد. این تفاوت از نظر میزان رفتارهای وندالیستی در بعد گرایش به رفتار با اختلاف میانگین کمی است؛ ولی در بعد شدت رفتار اختلاف میانگین بالاست. بر اساس نتایج رگرسیون، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در بروز رفتارهای وندالیستی متغیرهای مشارکت و تعلق شهروندی است که بیشترین میزان بتا (۰/۷۵) را داشته است و بعد از آن، نابسامانی خانوادگی (۰/۵۶) و خدمات شهری (۰/۵۵)، بیشترین تأثیر را بر روی متغیر وابسته رفتارهای وندالیستی داشته است. یافته‌های تحلیل مسیر، بیانگر این است که متغیر مشارکت و تعلق شهروندی، نابسامانی خانوادگی و خدمات شهری اثر مستقیم و متغیرهای ناکامی اجتماعی و نابرابری اقتصادی و اجتماعی اثر غیرمستقیم را بر رفتار وندالیستی در بین پاسخگویان جامعه مورد مطالعه داشته است. همچنین، نتایج نشان می‌دهد که معادله پیش‌بینی شدت گرایش به رفتارهای وندالیستی می‌تواند ۷۱/۶ درصد از واریانس متغیر وابسته رفتار وندالیستی را تبیین کند. در نهایت، پیشنهادهایی برای این تأثیرگذاری مطرح می‌شود.

کلیدواژه‌ها: احساس ناکامی، تعلق شهروندی، مشارکت، نابسامانی خانوادگی، ناکامی اجتماعی، وندالیسم

مقدمه و بیان مسأله

رشد سریع شهرنشینی و ارتباط با تحولات جهانی، از یک سو سبب شده است جوامع در حال گذر با تغییرات متنوع و با تضادهای بسیاری روبه‌رو شوند و از سوی دیگر، عدم تطابق و رشد ناهماهنگ عناصر مادی و غیرمادی فرهنگ در این جوامع مشکلات عدیده‌ای را در ساختار اجتماعی به وجود آورده است.

از این حیث، وجود مسائل اجتماعی متأثر از فرایندهایی، چون: تأخر فرهنگی^۱، بی‌هنجاری^۲، تضاد اجتماعی^۳، از خود بیگانگی^۴ به بروز پیامدها و آسیب‌های اجتماعی منجر می‌گردد. از جنبه دیگر، در سطحی وسیع‌تر، جوامع دچار بی‌سازمانی^۵ و از هم گسیختگی اجتماعی می‌شوند. این بی‌نظمی‌ها به عدم تعادل اجتماعی، افزایش آسیب‌ها و بحران‌های اجتماعی منجر می‌گردد. «ایران نیز به عنوان یک کشور در حال توسعه و گذار از مرحله سنتی به مدرنیسم از این قاعده مستثنا نبوده و با تغییرات و دگرگونی‌های سریع و وسیعی در ساختارهای اصلی خود؛ به‌خصوص ساختارهای فرهنگی و اجتماعی با این تغییرات مواجه است.» (فاضل و همکار، ۱۳۸۷: ۷-۸).

با توجه به این بحث، پدیده وندالیسم^۶ یکی از عوامل تاثیرگذار بر رشد مسائل اجتماعی و آسیب‌های شهری است. این پدیده خسارت‌های مالی و غیرمادی را برای جوامع شهری به همراه می‌آورد، نیاز مقابله با آن بیش از پیش در سطح مدیریت شهری جوامع؛ از جمله ایران ضروری است. وندالیسم به عنوان یک آسیب اجتماعی؛ به‌خصوص در جوامع مدرن ظهور و بروز گسترده‌ای یافته است. در جوامعی که نظام ثبت اطلاعات دقیق و منظمی دارند، یافته‌ها حاکی از آن است که سالانه بخش‌های مختلف جامعه، متحمل خسارات گسترده‌ای از این اقدامات می‌شود و هر ساله میلیون‌ها دلار

صرف تعمیر و جایگزینی اشیایی می‌شود که وندال‌ها به آن‌ها آسیب وارد کرده‌اند. نتایج پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد، بخش‌های مختلف جامعه در هر سال متحمل آسیب‌های گسترده و شدیدی از اعمال وندالیستی است و با وجود کامل نبودن اطلاعات و آمار مستند و ثبت شده در این حوزه، ارقام موجود گویای وسیع بودن خسارت‌های ناشی از اعمال وندالیستی در جامعه است. «آمار و ارقام مربوط به تخریب اتوبوس‌ها در ناوگان حمل‌ونقل شهر تهران نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۶ حدود سیصد میلیون تومان به اتوبوس‌های شهری خسارت وارد شده است که مسؤولان اتوبوسرانی این رقم را به عنوان خسارات ناشی از وندالیسم ثبت کرده‌اند. در راه‌آهن نیز در سال ۱۳۸۶ بیش از ۷۵۰ میلیون تومان به شیشه قطار بر اثر اعمال وندالیستی آسیب رسیده و از رده خارج شده‌اند. یافته‌ها در دیگر حوزه‌ها نیز نشان از آن دارند که شدت و وسعت وندالیسم در ایران ابعاد جدی و قابل توجهی دارد.» (دغاقله و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۹-۹۰).

وندالیسم از جمله کجروی‌های جامعه جدید است که ناشی از تغییرات سریع اجتماعی، رشد آنومی و تمایلات روزافزون انسان و ناکامی وی در رسیدن به این تمایلات است و احساس از خود بیگانگی، اجحاف، خشم و تنفیری که آن‌ها نسبت به اجتماع و محیط اطرافشان دارند که خود بیان‌کننده ضعف و اختلال هنجاری در ساختار فرهنگی و اجتماعی جامعه است. وندالیسم از جمله جرایمی است که کمتر مجازات حقوقی و کیفری در بر داشته است. هنجارشکنی ضمن ایجاد خسارت‌هایی برای دولت، مبین مشکلات مهم و بزرگ‌تر برای جامعه آتی است (محمدی بلبان آباد، ۱۳۸۴: ۳)؛ به طوری که پژوهشگران معتقدند «که اگر تخریب و روش‌های مخرب دیگر در بین افراد یک جامعه به صورت یک ارزش مثبت درآید؛ یعنی زرنگی محسوب شود؛ چون درونی و نهاده‌ی نه شده است، امکان تغییر یا از بین بردن آن بسیار مشکل است. به نظر آن‌ها نمایش فیلم‌های تخریب‌کننده و پرخاشگرانه در کشورهای جهان سوم به این فرهنگ دامن

^۱ Cultural Lag

^۲ Anomie

^۳ Social Conflict

^۴ Alienation

^۵ Disorganization

^۶ Vandalism

بیرونی در جامعه‌ای است که به جای در نظر گرفتن ارزش‌ها، باورها، رفتارها و الگوهای فرد، گروه، قشر یا نسلی دیگر، تنها نگرش‌ها و الگوهای خود را به آنان تجویز می‌کنند. در حقیقت، وندالیسم «واکنشی است در مقابل برخی از صور فشارها، تحمیلات، ناملايمات، اجحاف‌ها و شکست‌ها که مبین تمایل به تخریب آگاهانه، ارادی و خودخواسته اموال، تأسیسات و متعلقات عمومی است.» (محسنی تیریزی، ۱۳۷۹: ۱۹۵-۱۹۴).

فرایند صنعتی شدن و گسترش شهرنشینی جوامع موجب رشد فردگرایی و ناشناختگی شده است؛ و این مسأله باعث شده که تمایل افراد را به دیده شدن و مورد توجه قرار گرفتن در زندگی خود، مورد توجه قرار دهند. از سوی دیگر، تمدن ماشینی امروزه با توجه به توسعه شهری نامنظم در کشورهای جهان سوم، باعث بروز پیامدهایی، همچون: رشد بی‌رویه جمعیت شهری، تغییر نحوه زندگی، درآمیختگی سنت‌های کهنه و نو، تضعیف انسجام و همبستگی اجتماعی، شکست‌ها، عقده‌های روانی و امیال سرکوب شده را به ارمغان آورده است؛ از دیگر سو، عصیان روزافزون انسان‌ها؛ بالاخص نسل جوان را در برابر واقعیات اجتماعی به همراه دارد. این معضلات و مشکلات در جامعه شهری باعث سرپیچی از قواعد حاکم بر روابط اجتماعی و طغیان علیه نظم دستوری جامعه را به صورت عکس‌العمل‌های منفی ایجاد کرده است. وندالیسم به عنوان رفتار تخریب‌گرانه نمونه‌ای از این واکنش‌های ضداجتماعی در جوامع شهری است. وندالیسم به تخریب و نابودی عمدی زیرساخت‌های شهری و هر آنچه متعلق به دیگران و سازمان‌های عمومی در جوامع شهری است، می‌پردازد و این پدیده به عنوان یک مشکل حاد اجتماعی مطرح است که سلامت و امنیت جوامع شهری را به مخاطره انداخته است. لغتنامه (آکسفورد، ۱۹۸۷) وندالیسم را مشخصه وندال‌ها می‌داند. وندال‌ها کسانی هستند که از روی میل و رغبت عمدتاً آثار هنری عمومی و خصوصی را از بین می‌برند و طبیعت را خراب می‌کنند (خدایار، ۱۳۶۷: ۵۳۲).

می‌زند؛ به طوری که این عناصر به نسل‌های بعد منتقل و در بین آن‌ها تکثیر می‌شود.» (رفیع پور، ۱۳۸۰: ۳۳۷).

زندگی در جوامع شهری، امروزه با تخریب اموال عمومی به‌عنوان یک واقعیت گریزناپذیر مطرح است. وندالیسم به مثابه عملی بزهکارانه با هدف تخریب آگاهانه اموال به‌عنوان یک پدیده جهانشمول مطرح است.

در شرایطی که همبستگی متقابل فرد و جامعه از میان برود و فرد نتواند به کمک مکانیزم‌ها و ابزارهایی که جامعه در اختیارش قرار می‌دهد، به اهدافش دست یابد؛ در نتیجه از راه‌های دیگری که خلاف قانون است، سعی می‌کند به آن اهداف برسد. در نتیجه می‌گوییم فرد نابهنجار شده است؛ وقتی این حالت به صورت عام در جامعه شیوع پیدا می‌کند، می‌گوییم جامعه دچار آنومی یا نابسامانی شده است؛ به عبارتی دیگر «با از بین رفتن ارزش‌ها و هنجار یا ضعیف شدن هنجارها و ارزش‌ها اعضای جامعه دیگر ارزش‌ها و اهداف مشترکی را قبول ندارند.» (فرجاد، ۱۳۸۲: ۱۲).

پژوهشگران آسیب‌های اجتماعی دریافته‌اند که شرایط و محیط اجتماعی افراد در شکل‌گیری شخصیت وندال‌ها نقشی تعیین‌کننده دارد که ریشه‌های آن را در محیط خانواده می‌توان یافت. در این خصوص، دو دیدگاه متفاوت و حتی در برخی موارد متضاد در مورد وندالیسم ارائه شده است: «دیدگاه نخست، بر این باور است که وندالیسم معمولاً در خانواده‌هایی غیرمنضبط با والدینی سردرگم و مردد و نامطمئن از ارزش‌ها و فلسفه اجتماعی خویش پرورش می‌یابند و غالباً احساس درماندگی و اجحاف خود را به صورت قهرآمیز و پرخاشگرانه در مقابل نسل بزرگ‌تر، صاحبان قدرت و همه نهادها و سازمان‌های تأسیس شده در جامعه نشان می‌دهند.» (Feuer, 1973: 8)

سرکشی روزافزون انسان؛ به خصوص نسل جوان، نه تنها نشان‌دهنده احساس اجحاف و درماندگی توأم با خشونت، پرخاشگری و آشوبگری آنان است؛ بلکه معرف تحمیلات اجتماعی و تجویزهای نادرست نیروهای قاهر و سرکوبگر

محققان علوم اجتماعی معتقدند، تخریب اموال عمومی یا خرابکاری جوانان می‌تواند مقدمه‌ای برای رفتارهای بزهکارانه باشد؛ به‌ویژه با نگاهی ژرف به این مسأله می‌توان دریافت که جوانان از تخریب اموال عمومی در اماکن آموزشی مثل شکستن نیمکت‌ها و کنده‌کاری روی آن، نوشتن شعار و یادگاری‌های مختلف بر روی در و دیوار به جز ایجاد چهره نامناسب فرهنگی و اجتماعی و از بین بردن اموال عمومی و خصوصی و صدمه زدن به امکانات رفاهی جامعه، به نوعی تخلیه عقده‌های ناگشوده را بر سر این وسائل جبران می‌کنند که می‌تواند زمینه‌ساز اولیه برای بزهکاری‌های آینده باشد (جان حسنی، ۱۳۸۷: ۱۵).

اطلاعات برگرفته از سازمان‌ها در مشهد حاکی از آن است که در سال چندین مورد تخریب کیوسک تلفن اتفاق می‌افتد که شامل دزدیدن تلفن کیوسک‌ها، بریدن سیم‌ها و خراب کردن تلفن‌های کارتی و ... است. گزارش‌ها نشان می‌دهد که ۹۰ درصد از آن خرابکاری‌ها در مناطق پایین شهر انجام می‌گیرد. بر اساس گزارش سازمان اتوبوسرانی این استان، میزان هزینه تخریب صندلی اتوبوس‌ها در سال چیزی بالغ بر میلیون‌ها ریال بوده است.

با توجه به اینکه در کلانشهر مشهد تخریب اماکن ورزشی، پارک‌ها و فضاهای سبز و امکانات اداره برق و مخابرات و غیره هزینه‌های هنگفت ناشی از این تخریب‌ها را از یک سو و ترویج خشونت و انهدام منظر شهری را از سوی دیگر نشان می‌دهد؛ بنابراین، مسأله اصلی این مقاله مطالعه مقایسه‌ای عوامل جامعه‌شناختی موثر در بروز علل رفتارهای تخریب‌گرایانه شهری است که آیا بین گروه‌های اجتماعی وندال و غیروندال از این لحاظ تفاوتی وجود دارد یا خیر؟

وندالیسم

وندالیسم مشتق از واژه وندال^۱ است. «وندال نام قومی از اقوام ژرمن-اسلاو به شمار می‌رفت که در قرن پنجم میلادی در

سرزمین‌های واقع در میان دو رودخانه اودر و ویستول^۲ زندگی می‌کردند. آنان مردمانی جنگجو، خونخوار و مهاجم بودند که به کرات به نواحی و سرزمین‌های اطراف قلمرو خود تخطی و تجاوز کرده، به تخریب و تاراج مناطق و آبادی‌های متصرفه می‌پرداختند. روحیه ویرانگرانه قوم وندال سبب شده است که در مباحث آسیب‌شناسی کلیه رفتارهای بزهکارانه‌ای که به منظور تخریب آگاهانه اموال، اشیا و متعلقات عمومی و نیز تخریب و نابودی آثار هنری و دشمنی با علم و صنعت و آثار تمدن صورت می‌گیرد؛ به گونه‌ای به وندالیسم منتسب گردد» (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۲۰).

به طور کلی، رفتاری را می‌توان وندالیسم خواند که ضمن دارا بودن جنبه‌های خشونت و تخریب، ویژگی‌های زیر را داشته باشد: «الف) صدمه به چیزهایی که متعلق به دیگران است و نه شخص تخریبگر؛ ب) صدمه به اموال عمومی مردم؛ ج) در کل، هر خسارتی که دیگری باید آن را جبران کند و مسئولیت خسارت وارده بر عهده اوست. این مورد شاید از آنجا نشأت می‌گیرد که به نظر نمی‌رسد اموال یاد شده صاحبی داشته باشند، یا به فردی متعلق باشند و یا اینکه حداقل تعیین مالکیت آن‌ها دشوار است (نقدی، ۱۳۸۶: ۱۱۰).

از دیدگاه اجتماعی، وندالیسم را می‌توان در پنج گروه دسته‌بندی کرد: «۱- وندالیسم مال‌اندوز^۳: صدمه‌های وارده در این نوع، برای کسب پول و اموال است. اعمالی مانند کندن و برداشتن علائم راهنمایی، آرم اتومبیل‌ها، تابلوها و تلفن عمومی. شخص وندال در این حالت، تنها در اندیشه تصاحب اشیای عمومی است؛ حتی چیزهای بی‌ارزش. ۲- وندالیسم تاکتیکی^۴: خسارت‌های ایجادشده در این حالت، یک تاکتیک حساب شده است. این وندالیسم بیشتر از به دست آوردن دارایی در پی یک مقصود خاص است. خسارت وارده لزوماً بیانگر خصومت نیست و اغلب هدف تخریبی، دلخواه و آزاد انتخاب می‌شود؛ اما اندیشه این گونه رفتار تخریبی به عنوان

² Oder & Vistol

³ Aquistive

⁴ Tactical

¹ Vandal

قرار دادن موانع بزرگ روی خطوط راه آهن، پرتاب سنگ به شیشه‌های قطار در حال حرکت و اتصال برق به وسایل عمومی. پیش‌بینی نتایج حاصل از این نوع وندالیسم بسیار گسترده و دشوار است؛ اما شاید بتوان مواردی، همچون: خستگی، ملامت، غضب، نومی‌دی، درماندگی و افسردگی را پیامدهای اولیه آن دانست. جوامع مختلف هنوز به دلیل جنبه کاملاً غیرانسانی این نوع وندالیسم پاسخ درخور و مناسبی برای آن نیافته‌اند. این اعمال از سویی به اندازه وندالیسم‌های انتقام‌جو، مال‌اندوز و تاکتیکی، خاص نیست و از سوی دیگر، به اندازه مفاهیم همچون شیطنت، حرص‌گری و بی‌خیالی، کلی نیست. در میان بیشتر الگوهای رفتاری که در این نوع وجود دارند، شاید بتوان نتایج زیر را عمومیت داد: الف- در تخریب‌هایی که صورت می‌گیرد، بیشتر، هدف اموال عمومی است؛ ب- برخی ویژگی‌های فیزیکی، عامل ترغیب تخریب است، مانند ساختمان‌های نیمه‌کاره؛ ج- با توجه به ویژگی‌های اجتماعی برخی مکان‌ها و مناطق، تخریب زیاد را چنین می‌توان شناسایی کرد: محوطه‌های بزرگ بیشتر از کوچک، آپارتمان‌ها بیشتر از ویلاها و خانه‌های شخصی و در آخر مناطق فقیر بیشتر از مرفه (نقدی، ۱۳۸۶: ۱۱۵-۱۱۲).

از بعد دیگر وندالیسم را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد. «الف» وندالیسم سازمانی، وندالیسم خصوصی و وندالیسم عمومی. در اینجا به وندالیسم عمومی که در این تحقیق ملاک است، می‌پردازیم.

وندالیسم عمومی: در اینجا منظور رفتار خرابکارانه علیه اموال، منابع و امکانات عمومی است؛ منابع و امکاناتی که افراد آن‌ها را متعلق به حکومت یا کل جامعه می‌دانند. ویژگی این نوع اعمال خرابکارانه را می‌توان به شرح ذیل بیان داشت: ۱- انگیزه نفع شخصی و یا جمعی برای آن متصور نیست. ۲- به صورت آگاهانه و عمدی انجام می‌شود. ۳- ممکن است علنی یا در خفاء باشد. ۴- عمل تشکیلاتی و سازمان‌یافته نیست. ۵- بیشتر به شکل فردی صورت می‌گیرد و کمتر حالت جمعی دارد؛ اگرچه بعضاً نیز ممکن است، جمعی باشد. ۶- شکل

یک تاکتیکی، به طور کامل طراحی شده و حسابگرانه است. برخی از اعمال که برای جلب توجه زیاد و همراه با خسارت انجام می‌شود، در زمره این نوع وندالیسم است. متداول‌ترین خسارت در این وندالیسم، کاری است که ولگردان و بی‌خانمان‌ها برای به‌دست آوردن جای خواب و غذای گرم انجام می‌دهند. ۳- وندالیسم انتقام‌جو^۱: تخریب اموال به قصد انتقام، از انواع مهم و شدید وندالیسم به حساب می‌آید. درصد تخریب واقعی به طور معمول از آنچه به ظاهر دیده می‌شود، بیشتر است و پیامدهای زیادی به دنبال دارد. این وندالیسم عوامل زیادی دارد. در این نوع از انتقام‌جویی، درصد لذات، آنی، کوتاه‌مدت و پایین است؛ ولی نتیجه عمل از امنیت بیشتری برخوردار است. ۴- وندالیسم تفریحی^۲: ویرانی‌های زیادی بر اثر این نوع وندالیسم و تفکر حاکم بر آن بر پیکر جامعه وارد می‌آید. این کار یک قانون شکنی محض است؛ اما در موارد زیادی هم نقض هیچ قانون مشخص نیست. در بیشتر وندالیسم‌های تفریحی، قدری خصومت هم وجود دارد. محرکاتی مانند کنجکاوی، رقابت و مهارت بسیار مهم است؛ برای مثال، هدف قرار دادن حباب شیشه‌ای چراغ پارک یا خیابان به منظور کسب لذت، نوعی وندالیسم تفریحی است. این نوع در بین خردسالان نیز زیاد رایج است و احتمال دارد هر کسی به این کار مبادرت کرده باشد. در این میان، پدیده‌ای موسوم به "گلوله برفی" وجود دارد که در گروه تفریح تخریبی جای می‌گیرد. بر اساس این نظریه، دیدن یک شیشه شکسته، یا یک سطل درب و داغان، دیگران را به مشت و لگد زدن و تخریب بیشتر آن شیء خراب بر می‌انگیزد. ۵- وندالیسم خصومت‌گرایانه^۳: مثال‌هایی از این نوع وندالیسم خشن و وحشیانه از خط کشیدن روی بدنه اتومبیل، بیرون کشیدن گل‌های پارک، آزار دادن حیوانات و جانوران برخی تفریحگاه‌های عمومی، پنچر کردن لاستیک‌های اتومبیل‌های یک توقفگاه، شکستن آنتن و آینه اتومبیل و موتور سیکلت،

¹ Vindictive

² Play

³ Malicious

می‌زنند و این پدیده در فرزندان خانواده‌های سطح پایین‌تر از نظر اقتصادی و اجتماعی و بهره‌مندی از تسهیلات شهری، شایع‌تر است. همچنین، رفتارهای تخریب‌گرایانه و ویرانگر، ناشی از بریدگی و عدم پیوند فرد با جامعه شهری و بیگانگی اجتماعی است (فتحی، ۱۳۹۰).

جان حسنی (۱۳۸۶) در پژوهشی با عنوان «عوامل مؤثر بر گرایش به رفتارهای تخریب‌گرایانه در استان مازندران» با توجه به مباحث نظری و اطلاعات تجربی از بررسی‌های انجام شده تخریب‌گرایی در ایران و خارج به بررسی عوامل مؤثر بر جلوگیری از تخریب اموال توسط دانش‌آموزان استان مازندران پرداخته است و با استفاده از روش پیمایشی و تکنیک پرسشنامه هدایت‌شده از ۵۰۰ نفر نوجوانان و جوانان دانش‌آموز ۱۰ تا ۲۵ سال استان مازندران به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته است و به طریق نمونه‌گیری خوشه‌ای طبقاتی به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته که با دقت ۰/۰۵ در سطح اطمینان ۰/۹۵ درصد انتخاب شده‌اند. نتایج تحقیق حاکی از آن بوده که عواملی چون: نحوه گذران اوقات فراغت، تحصیلات والدین، نوع شغل والدین، ارتباط با گروه همسالان، درآمد خانواده، نوع سکونت، محل سکونت، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، موفقیت تحصیلی (معدل) از عوامل مؤثر بوده و در نهایت، تکنیک رگرسیون نحوه گذران اوقات فراغت ۰/۲۷ درصد، ارتباط با گروه همسالان ۰/۲۳ درصد، پایگاه اقتصادی و اجتماعی ۰/۱۷ درصد، محل سکونت ۰/۱۱ درصد بیشترین تأثیر را بر بروز رفتارهای وندالیستی داشته‌اند (جان حسنی، ۱۳۸۶).

ضابطی (۱۳۸۵) در تحقیقی با عنوان «بررسی وندالیسم در تهران» بیان می‌دارد که وندالیسم به عنوان یک پدیده جهانی در نظر گرفته شده است و آن را به عنوان یک معضل در جوامع شهری امروزی معرفی کرده که منطبق با انتظارات جامعه نیست. بر اساس یافته‌ها، وندالیسم بیشتر توسط جوانان صورت گرفته و دامنه آن را در گستره جامعه و در تمام مکان‌های عمومی و اموال عمومی دانسته‌اند. علل بروز

جمعی آن نباید جنبه شورش یا اعتراض داشته باشد که عمدتاً در برخی هیجان‌های اجتماعی ظهور و بروز می‌کند. ۷- هدف آن اموال شخصی افراد نیست. ۸- هدف و انگیزه سیاسی به معنای تشکیلاتی آن را نداشته باشد. (دغاقله و همکار، ۱۳۸۹: ۹۵-۹۷).

ادبیات تحقیق

اسلام حیدری (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر وندالیسم» به مطالعه عوامل مؤثر بر وندالیسم میان دانش‌آموزان دبیرستانی ناحیه ۲ شهر اهواز پرداخته است. نتایج پژوهش نشان داد که معادله پیش‌بینی شدت گرایش به رفتارهای وندالیستی می‌تواند ۴۰/۶ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین کند. پس مدل پژوهش، توانسته است با استفاده از هفت متغیر وضعیت تحصیلی، پایگاه اقتصادی و اجتماعی، ارتباط با افراد بزه‌کار، احساس بی‌قدرتی، احساس محرومیت نسبی، احساس انزوای اجتماعی و احساس بی‌هنجاری ۴۰/۶ درصد از واریانس متغیر وابسته (وندالیسم) را تبیین کنند (اسلام حیدری و پارسامهر، ۱۳۹۱).

میرفردی (۱۳۹۱) مقاله‌ای با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر گرایش به وندالیسم (خرابکاری) در بین دانش‌آموزان دبیرستانی شهر یاسوج در سال تحصیلی ۱۳۸۹» انجام داده است. نتایج آزمون پیرسون نشان داده که گرایش به وندالیسم با متغیرهای پایگاه اجتماعی - اقتصادی ($P=0/023$ $R=-0/2$) سن ($P=0/033$ $R=0/004$) و جامعه‌پذیری ($P=0/033$ $R=-0/45$) رابطه معناداری دارد؛ ولی با متغیر جنسیت ($P=0/033$ $T=0/9$) رابطه معناداری ندارد. نتایج رگرسیون نشان می‌دهد که در مجموع، متغیرهای مستقل تحقیق در حدود ۲۵ درصد از متغیر وابسته را تبیین می‌کند. (میرفردی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۸۵).

فتحی و محمدی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «شهرنشینی، بیگانگی اجتماعی و رفتارهای وندالیستی جوانان» نتیجه گرفته‌اند که پسران بیشتر به رفتارهای وندالیستی دست

خارج از آن محصول یادگیری و تجربه است. ۴- تماشاگران فوتبال خشم حاصل از شکست و ناکامی باشگاه مورد علاقه را به محیط پیرامونی انتقال داده و به پرخاشگری و تخریب تأسیسات و اموال عمومی ورزشگاه دست می‌زنند. ۵- نرخ دست زدن به رفتارهای خشونت‌آمیز و تخریبی در بین تماشاگرانی که نشریات ورزشی را مطالعه می‌کنند، بیشتر است. ۶- شکست و ناکامی باشگاه مورد علاقه در صورتی که با احساس اجحاف همراه شود، احتمال دست زدن به رفتارهای پرخاشگرانه و تخریبی را افزایش می‌دهد. ۷- قرار گرفتن در انبوه تماشاگران در ورزشگاه‌ها احتمال دست زدن به رفتارهای پرخاشگرانه و تخریبی را افزایش می‌دهد. ۸- بین شرکت در مراسم شادمانی جمعی و تخلیه هیجان‌ها و اضطراب‌های دوره جوانی رابطه معنی‌داری وجود دارد. ۹- بین احساس شادی و نشاط در زندگی روزمره و دست زدن به ناهنجاری‌های رفتاری در ورزشگاه رابطه معنی‌داری وجود ندارد» (عبری آبادی، ۱۳۸۱).

مریل (۲۰۰۹) به تحقیقی با عنوان "ریشه‌های وندالیسم"، پرداخته است که این مقاله مروری بوده است بر ریشه‌های تاریخی پدیده وندالیسم از روم باستان تا قرن ۱۹ و مصادیق گوناگون این پدیده را از تخریب عمدی آثار هنری تا تخریب خونین تمدنی در تاریخ کشورهای، مانند: سوئد و آلمان بررسی کرده بود. همچنین، انواع ظهور وندالیسم را در دوره‌های مختلف نیز مورد توجه قرار داده بود (Merrills, 2009). رابرت هاینینگ^۱ در مقاله خود به بررسی "وقوع وندالیسم در سطح منطقه کوچکی از شهر مالمو سوئد" با استفاده از پایگاه داده‌های استناداری اسکین^۲ پرداخته بود. یافته‌ها نشان داده بود که تنوع مکانی در وندالیسم ارتباط معناداری با عوامل بی‌سازگاری اجتماعی و همچنین، عوامل کاربری منطقه‌ای دارد و حضور فیزیکی انجمن‌های تفریحی محلی (منابع جمعی) میزان بالایی از وندالیسم را تولید می‌کند (Haining, 2005).

وندالیسم در این تحقیق به هم ریختن روابط و مناسبات اجتماعی، عقده‌های روانی، افسردگی و پرخاشگری، تضاد طبقاتی، درآمد پایین و ... تعریف شده است. «نتایج این تحقیق نشان داده است که اکثر وندال‌ها مذکرند، بیشتر آن‌ها در گروه سنی ۲۹-۱۴ سالگی قرار دارند، ۷ درصد آن‌ها دارای والدین بیسواد یا کم‌سواد و دارای مشاغل با سطح پایین بوده‌اند، ۶۱ درصد تنبیه بدنی در منزل و محیط اجتماعی پیرامون خود را تجربه کرده‌اند و ۷۰ درصد پرخاشگری را تجربه کرده بودند» (ضابطی، ۱۳۸۵).

عفتی (۱۳۸۱) در پژوهشی با عنوان "بررسی انگیزه‌های مؤثر بر وندالیسم (با تکیه بر سنگ‌پرانی به قطارهای مسافری)" به بررسی شناخت ویژگی‌ها و انگیزه‌های پرتاب‌کنندگان سنگ به قطارهای مسافری از یک سو و تعیین رابطه بین شرایط اقتصادی، اجتماعی و محیطی مناطق حاشیه ریل و سنگ‌پرانی از سوی دیگر، به منظور راه حل‌های مناسب برای ممانعت از این امر بوده، پرداخته است. بر اساس تحلیل داده‌ها، نتایج نشان داد: افراد سنگ‌پران به تفریحات هیجانی علاقه‌مند بوده‌اند، آن‌ها پایبندی کمتری به قوانین و مقررات اجتماعی داشته‌اند و در زندگی دچار ناکامی شده بوده‌اند. آن‌ها همچنین رابطه خوبی با والدین نداشته و دارای دوستانی با سابقه سنگ‌پرانی بوده‌اند» (عفتی، ۱۳۸۱).

عبری آبادی (۱۳۸۱) در پژوهشی با عنوان "بررسی رفتارهای جمعی هواداران دو باشگاه پرطرفدار شهر تهران در مسابقات لیگ حرفه‌ای فوتبال سال ۸۲-۱۳۸۱" به گونه‌شناسی و سبب‌شناسی رفتارهای جمعی هواداران دو باشگاه پرداخته بود. اهم یافته‌های این تحقیق عبارتند از: «۱- رفتارهای پرخاشگرانه و تخریبی به طور عمده به گروه سنی کمتر از ۲۰ تا ۲۵ سال منحصر بوده و با افزایش سن ناهنجاری‌های رفتاری در بین تماشاگران فوتبال کاهش می‌یابد. ۲- بین عوامل ایجادکننده نارضایتی در ورزشگاه و دست‌زدن به ناهنجاری‌های رفتاری همبستگی معنی‌داری وجود دارد. ۳- دست زدن به رفتارهای پرخاشگرانه و تخریبی در ورزشگاه و

¹ Haining

² SKANE

اوباشگری و خشونت طرفداران فوتبال در هلند" پرداخت. به نظر وی، فقدان نظارت مؤثر والدین بر رفتار فرزندان، داشتن معضل در دوره تحصیلی، دو عاملی هستند که ۶۰ درصد از تغییرات مربوط به اوباشگری را تبیین می‌کند و بین عدم نظارت والدین بر فرزندان و میزان حمله آن‌ها به اموال عمومی و بزهکاری ارتباط معناداری وجود دارد (به نقل از مظفری، ۱۳۸۴: ۱۲).

سترونسکی و مسنر^{۱۴} به تحقیقی با عنوان "تبیین جرم در بین جوانان" پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که معرف‌های فشار، تأثیرات معناداری بر روی تخلفات خشونت‌آمیز و جرایم علیه اموال می‌گذارد و همچنین، سنجه‌های مربوط به انواع فشار به طور مثبت با افسردگی مرتبط است. علاوه بر این، تجزیه و تحلیل‌ها نشان‌دهنده تفاوت جنسیتی در تأثیر افسردگی بر تخلفات است (به نقل از: زیدانیان، ۱۳۸۶: ۲۳).

در تمامی تحقیقات انجام شده، متغیرهای پایگاه اجتماعی، اقتصادی، خانوادگی، فردی و زیستی، از مؤثرترین متغیرهای اثرگذار بوده است. همچنین، مهاجرت، حاشیه‌نشینی، تجارب دوران کودکی، جامعه‌پذیری غلط، سیستم‌هایی نادرست ضمانت‌های رفتاری (تنبیه) بر بروز رفتارهای وندالیستی اثرگذار بوده است؛ علاوه بر این، فقدان نحوه گذران اوقات فراغت، تعامل و معاشرت با افراد ناباب، محل سکونت نامناسب، فشار جمعی به رفتارهای هیجانی، عدم تعلق به هویت شهری، فقدان استحکام مواد و مصالح مبلمان شهری هم به بعد رفتارهای تخریب‌گرایانه در جامعه کمک شایانی نموده است. از بعد دیگر فقدان متغیرهای اجتماعی نشاط اجتماعی، وجود محرومیت و انزوای طلبی و ندالان در زندگی، بیگانگی و طرد اجتماعی تخریب‌گران، بیکاری و تقویت بروز رفتارهای انتقام‌جویانه از مدیران و مسئولان، در کنار بروز رفتارهای ناکامی از سوی والدین، معلمان و دوستان هم به بروز چنین رفتارهای مخربی تأثیرگذار بوده است.

لیتل و سوبل^۱ (۱۹۹۸) در پژوهشی با عنوان "وندالیسم از نوع خط خطی کردن غیرقانونی" بوده است که ۳۹۲ نفر نمونه بوده و یکی از فرضیات اصلی آن‌ها آزمون فرضیه رفتارهای وندالیستی به تفکیک جنسیت بوده. آن‌ها تحلیل محتوای دیوارنویسی‌های انجام شده را در بخش‌های جنسی، سیاسی و نژادی نیز انجام داده بودند و در نهایت، یافته خود را بر مبنای جامعه‌پذیری جنسیتی جمع‌بندی کرده بودند (Robert Little & Sheble, 1998).

پژوهشی با عنوان "مقابله با گرافیتی و وندالیسم" توسط سوزان گیزون^۲ و پال ویلسون^۳ در مؤسسه جرم‌شناسی استرالیا انجام شده بود. این بررسی ضمن بحث درباره تئوری‌های جرم‌شناسی مرتبط با وندالیسم، نظیر تئوری‌های فضای قابل دفاع^۴، تئوری فضای قابل مدیریت^۵، مدیریت حرکتی و طراحی^۶ فیزیکی، مهم‌ترین انگیزه‌های وندال‌ها از آسیب‌رسانی به اموال عمومی، مانند: وسایل حمل‌ونقل عمومی (قطار، اتوبوس، مترو و...)، باجه‌های تلفن همگانی و مکان‌های عمومی را این‌گونه برشمرده‌اند: انتقام^۷، عصبانیت^۸، خستگی و بی‌حوصلگی^۹، به‌دست آوردن چیزی^{۱۰}، کنجکاوی^{۱۱} و ابراز وجود^{۱۲}. بر اساس یافته‌های حاصل از این بررسی، بیشتر افرادی که به انجام این‌گونه کارها و اعمال مبادرت می‌کنند، کودکان و نوجوانانی هستند که از موفقیت تحصیلی کمتری در مدارس برخوردار بوده، دسترسی به امکانات تفریحی کمتری داشته، منزوی و سرخورده بوده و اغلب بیکار و سرگردانند (Geason and Wilson, 1990).

بروگ^{۱۳} در پژوهشی تجربی در سوئد به "بررسی

¹ Litel & Sobel

² S. Gizon

³ P. Wilson

⁴ Defensible Space

⁵ Management Space

⁶ Fisical Design and Kinetic Management

⁷ Revenge

⁸ Anger

⁹ Boredom

¹⁰ Acqisition

¹¹ Exploration

¹² Existential exploration

¹³ Berog

¹⁴ Setroneski & Mesner

مبانی نظری

امیل دورکیم، نخستین اندیشمندی است که با مفهوم آنومی به تبیین کجرفتاری‌های اجتماعی پرداخته است. او در سال ۱۸۷۹ واژه آنومی را به کار گرفته و آن را وارد فرهنگ جامعه‌شناسی کرده است. وی از نخستین جامعه‌شناسانی است که با استعانت از روش تجربی، به مطالعه انحراف و بی‌هنجاری اجتماعی پرداخت. تعریفی که دورکیم از بزهکاری و نابهنجاری به دست می‌دهد، اولاً کلی است و دربرگیرنده همه صور و اشکال بی‌هنجاری، از جمله وندالیسم است و ثانیاً با آنچه بسیاری از جرم‌شناسان و جامعه‌شناسان در تفسیر آرای وی گفته‌اند، تفاوت بسیار دارد.

دورکیم مفهوم آنومی و بی‌هنجاری اجتماعی را در دو سطح فردی و اجتماعی به کار برده است. آنومی در سطح فردی، نوعی نابسامانی فردی است که به گسستگی و شکستگی انسان و معیار رفتار وی منجر می‌شود و به تعبیری، نوعی احساس فردی از بی‌هنجاری است و نشان‌دهنده حالتی فکری است که در آن احساسات فرد نسبت به خود وی سنجیده می‌شود. چنین حالتی همراه با اختلالات و نابسامانی‌هایی در سطح فردی بوده، فرد نوعی احساس بی‌هنجاری، پوچی و بی‌قراری را تجربه می‌کند. آنومی در سطح اجتماعی نشان‌دهنده نوعی اختلال، اغتشاش و بی‌هنجاری در نظام جمعی است که در آن احساسات فرد با توجه به سیستم اجتماعی سنجیده می‌شود. به‌طور کلی، سه نوع کجروی در آثار دورکیم می‌توان یافت: ۱- کژرفتاری زیستی و روانی: که تنها نوع کژرفتاری در اجتماع کامل و بی‌عیب و نقص است. این نوع کژرفتاری نمونه کردار فرد بیمار در جامعه سالم است (جامعه سالم- فرد بیمار). ۲- کژرفتاری انقلابی: که برای دگرگونی وضع نابسامان اجتماعی پدید می‌آید (جامعه بیمار- فرد سالم). ۳- کژرفتاری چوله: که نمایانگر کردار افرادی است که هم تربیت اجتماعی مناسب نیافته‌اند و هم در جامعه بیمار زندگی می‌کنند. (جامعه بیمار- فرد بیمار). این نوع کژرفتاری یا از خودپرستی یا از

بی‌هنجاری سرچشمه می‌گیرد و از این رو، کژرفتاری خودخواهانه و کجرفتاری بی‌هنجار نامیده می‌شود» (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۵۵-۵۶).

در اندیشه مرتن، وندالیسم نیز چون همه صور و اشکال انحرافات و کژرفتاری‌ها زاییده ساختارهای اجتماعی و فرهنگی است. مرتن برای نشان دادن وضعیت ارتباطی بین اهداف و وسائل، تیپولوژی حالات گوناگون انطباق و رابطه فرد با (هدف‌های فرهنگی) و (وسایل نهادی شده) را در پنج وضعیت به شرح زیر مطرح نموده است. او چهار نوع رفتار انحرافی را که ممکن است در این فرایند پدید آید، به شرح زیر می‌شمارد: «۱- نوآوری: معمولاً هنگامی رخ می‌دهد که افراد در پی رسیدن به هدف‌های مشروع باشند؛ ولی راه‌های استفاده مؤثر از وسایل پذیرفته شده برایشان مسدود باشد. ۲- مراسم‌گرایی: هنگامی رخ می‌دهد که هدف‌های پذیرفته‌شده مجال چندانی برای فعالیت پیدا نمی‌کنند؛ اما وسایل رسیدن به این هدف‌ها صمیمانه دنبال می‌شود. ۳- کناره‌گیری: وقتی فردی به دلیل شرایط محدود و یا عدم شایستگی خود نتواند به هدف‌های تعیین‌شده فرهنگی و نیز به وسایل دستیابی به آن‌ها برسد، کناره‌گیری اختیار می‌کند. ۴- طغیان و سرکشی: این رفتار انحرافی وقتی رخ می‌دهد که شخص به این نتیجه برسد که جامعه موانعی را بر وی تحمیل می‌کند که مانع نیل او به هدف‌هایش می‌شود؛ از این رو؛ شخص مزبور علیه جامعه طغیان و سرکشی می‌کند و درصدد دگرگونی هدف‌های خود بر می‌آید تا وسایل موجود برای رسیدن به آن‌ها را نیز تغییر دهد (ستوده، ۱۳۷۶: ۱۳۰).

بر مبنای نظر آلبرت کوهن «نوجوانان و جوانان طبقه پایین همانند هم‌تایان خود در طبقه متوسط علاقه‌مند به دستیابی به منزلت بالا هستند. یکی از مکان‌های مهم برای کسب منزلت در زندگی مدرسه‌ها هستند. جوانان طبقه پایین با اینکه در جامعه‌پذیری با جوانان طبقه متوسط تفاوت دارند، در مدرسه ناچار می‌شوند با جوانان طبقه متوسط رقابت کنند. «به اعتقاد کوهن معلمان معمولاً در ارزیابی دانش‌آموزان،

می‌شود. مهم‌ترین هدفی که به عنوان محور آسیب تحت توجه قرار می‌گیرد، منبع یا منابع ناکامی است. ناکامی احساسی است که در نتیجه ایجاد مانع بر سر راه رسیدن به هدفی که فرد آن را مطلوب می‌شمارد، پدید می‌آید» (محسنی تبریزی، ۱۳۷۹: ۲۰۰). این هدف می‌تواند ذهنی باشد؛ یعنی این که فرد گمان کند که در حال رسیدن به هدف دلخواهش است و لذت‌های آن را پیش‌بینی کند و یا ممکن است در رفتار ظاهری تجلی یابد. در هر حال، چنانچه اتفاقاً مانعی سد راه تحقق اهدافی شود که فرد انتظار دستیابی به آن را دارد، می‌توان گفت که وی ناکام شده است. «ویژگی این تعریف، متمایز ساختن ناکامی از محرومیت است. مردم فقط به خاطر نداشتن چیزی ناکام فرض نمی‌شوند؛ ناکامی زمانی رخ می‌دهد که فرد در دستیابی به هدفی که انتظار رسیدن به آن را دارد با شکستی پیش‌بینی نشده مواجه می‌شود» (Berkowitz, 1986: 310-311).

به این ترتیب، بر اساس تئوری مذکور، پرخاشگری واکنشی عام به ناکامی است. «فروید معتقد است که این نیروی پرخاشگرانه باید به طریقی تخلیه شود و چنانچه این تخلیه صورت نگیرد، فرد را با کسالت، رخوت و ناآرامی روبه‌رو خواهد ساخت. از دیدگاه فروید و برخی از روانکاوان، خشم و پرخاشگری مولود و محصول موقعیت‌ها و شرایط نامطلوب و نامطبوع از قبیل: دلتنگی، ورشکستگی، درد، حزن و اندوه و نظایر آن است. با این وصف، از میان همه موقعیت‌های ملال‌انگیز و نامطبوع، درماندگی، احساس اجحاف و ناکامی عامل عمده‌ای در ایجاد پرخاشگری است. فروید و برخی از پیروان او مدعی شده‌اند که در بسیاری از موارد، نیروی پرخاشگرانه در انسان در طرقی پالایش می‌شود. این عمل برای ممانعت از بروز بیماری روانی است. به نظر فروید، اگر انسان برای ابراز پرخاشگری اجازه نیابد، نیروی پرخاشگرانه انباشته می‌شود و سرانجام به شکل خشونت مفرط یا بیماری روانی ظاهر می‌گردد. روانکاوان دست‌کم، سه شیوه برای پالایش نیروی پرخاشگرانه پیشنهاد کرده‌اند: ۱- صرف آن در فعالیت‌های بدنی، از قبیل بازی‌های ورزشی،

مقیاس‌هایی را ملاک قرار می‌هند که بر اساس استانداردهای طبقه متوسط تعیین شده است، این امر موجب می‌گردد تا پسران جوان طبقات پایین با عضویت در دار و دسته‌های بزهکار با مقیاس‌هایی ارزیابی شوند که برای آنان ارضا کننده است» (احمدی، ۱۳۸۴: ۱۵۲).

نتیجه چنین وضعیتی، بدون شک شکست جوانان طبقه پایین خواهد بود. چنین شکستی احساس سرخوردگی و ناکامی را در جوانان طبقه پایین ایجاد می‌کند و سبب شکل‌گیری خرده‌فرهنگ‌های بزهکار می‌شود. گروه‌های بزهکار هنجارهایی برای اعضای خود تعریف می‌کنند که آن‌ها را برای رفتار خرابکارانه نظیر شکستن کیوسک‌های تلفن، پاره کردن صندلی‌های اتوبوس عمومی و تخریب تابلوهای رانندگی تحریک می‌کنند. تفریح، خوش‌گذرانی و لذت‌گرایی کوتاه‌مدت در گروه‌های بزهکار از دیگر انگیزه‌های گرایش جوانان به رفتار خرابکارانه است. کوهن شش خصلت برای خرده‌فرهنگ‌های کجرو در نظر می‌گیرد که به طور خلاصه به شرح زیر هستند: «۱- گرایش غیرسودمندگرایانه (حتی در مورد دزدی)، اشیاء به راحتی به دیگران داده می‌شود یا اصولاً نابود می‌گردد و کمتر مورد استفاده یا فروش قرار می‌گیرد. ۲- میل به خشونت و ویرانگری. ۳- منفی‌گرایی (بیشتر ارزش‌های معمول و پذیرفته شده به شکل معکوس مورد قبول قرار می‌گیرند). ۴- لذت‌جویی و خوشی‌پرستی (لحظه‌ای و برای مدت زمان کوتاه بدون آینده‌نگری واقع می‌شود). ۵- آزادی و تنوع در کجرفتاری (که شامل دزدی، وحشیگری، خشونت و انواع فعالیت‌های دیگر می‌گردد). ۶- استقلال و انسجام گروهی» (ممتاز، ۱۳۸۱: ۱۰۱-۱۰۳).

فروید و اورنسون^۱ در تئوری ناکامی - پرخاشگری^۲ معتقدند، برآیند جریانی در نظر گرفته می‌شود که در آن افراد از دستیابی به هدف یا اهداف خویش بازمی‌مانند و احساس ناکامی در آن‌ها شکل می‌گیرد. «ناکامی حاصل از چنین جریانی در نهایت، سبب بروز رفتار پرخاشجویانه بین افراد

^۱ S.Frued & E.Oreson

^۲ Theory of Disappointment / Quarrel

گروه‌های اقلیت ستم‌دیده و محروم در جلب توجه اکثریت ساکت و خاموش باشد، از طرفی، به نظر اورنسون بی‌عدالتی موجد ناکامی، درماندگی و احساس اجحاف است و اغلب به پرخاشگری خشونت‌آمیز منجر می‌شود» (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۱۶۲-۱۶۳).

جدول ذیل به طور خلاصه دسته‌ای از نظریه‌ها را که در بروز رفتارهای وندالیستی اثر گذار هستند، نشان می‌دهد.

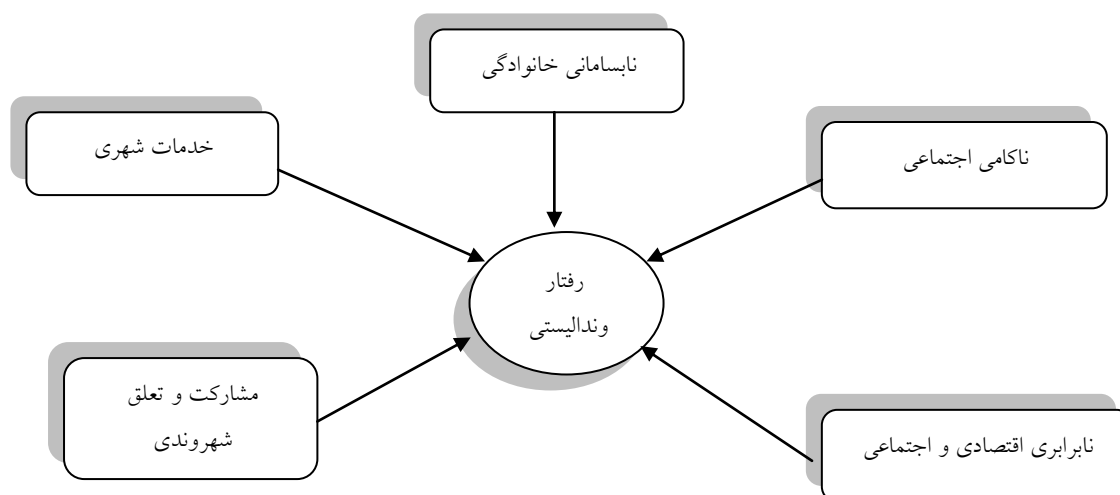
دویدن، جست و خیز، مشت زدن و نظایر آن. ۲- اشتغال به پرخاشگری خیالی غیرمخرب. ۳- اعمال پرخاشگری مستقیم، حمله به فرد یا موضوع ناکام‌کننده، آزار و اذیت، ناسزا گفتن، صدمه زدن، تخریب و دیگر رفتارهای معطوف به ویرانگری. پرخاشگری و خشونت می‌تواند در خدمت عمل دیگری نیز قرار بگیرد، در جامعه‌های پیچیده و بی‌اعتنا به مسائل و مشکلات جامعه، پرخاشگری ممکن است شیوه بارز برای

جدول ۱- نظریه‌ها و متغیر مستقل اخذ شده از آنها

نظریه	نظریه پردازان	متغیر مستقل
کشمکش / تضاد اجتماعی	مارکس، دارندورف، لوئیس کوزر	توزیع نابرابر امکانات و تسهیلات اقتصادی - اجتماعی
نظریه کنترل اجتماعی	هیرشی	توزیع نابرابر امکانات و تسهیلات اقتصادی - اجتماعی، ناکامی اجتماعی، خانواده، مدرسه
نظریه مشارکت	موريس هالبواکس	مشارکت اجتماعی
نظریه فراوانی فرصت‌های نابرابر	کلاوارد و اوهلین	توزیع نابرابر امکانات و تسهیلات اقتصادی - اجتماعی
نظریه انزوای اجتماعی	ملوین سیمن	تعلق شهروندی
نظریه طراحی محیطی	هنری مای هیوز، شرمن، گارتین، برگر	تأثیر مناطق (بالا، متوسط، پایین) بر رفتار وندالیستی

ناکامی اجتماعی را از نظریه ناکامی منزلتی کوهن، نابسامانی خانوادگی و نابرابری اقتصادی و اجتماعی را از نظریه ناکامی - پرخاشگری فروید، اورنسون انتخاب شد. مدل نظری تحقیق به شرح زیر ارائه می‌گردد.

بر اساس متغیرهای انتخاب شده از نظریات فوق و با توجه به ماهیت موضوع، برای ساختن چارچوب نظری تحقیق، از مدل ترکیبی نظریات دورکیم، مرتن، کوهن و فروید، اورنسون بهره گرفته شده است. متغیر نابسامانی خانوادگی، مشارکت و تعلق شهروندی، از دورکیم و مرتن و

شکل ۱- مدل تحقیق (نگارنده)

از تکنیک پرسشنامه استفاده شده است. در این تحقیق، از شیوه نمونه‌گیری قضاوتی، هدفمند (در دسترس) و خوشه‌ای طبقه‌بندی شده استفاده شده است. جامعه مورد مطالعه برگرفته از فهرستی از افراد وندال است که سازمان‌ها در اختیار قرار داده‌اند و مطالعه برای تکمیل اطلاعات شامل ۴۰ نفر از افراد وندال معرفی شده توسط سازمان‌های مرتبط (شهرداری مشهد) و ۶۰ نفر از افراد غیروندال از مناطق مختلف شهر است. واحد تحلیل و سطح مشاهده در این مطالعه فرد (سطح خرد) است. در پژوهش حاضر، ابتدا برای پردازش داده‌ها از آمار توصیفی و از آزمون‌های آماری متناسب با فرضیات استفاده شد. در این راستا، از آزمون تفاوت میانگین‌ها (T) برای معنی‌داری میانگین‌ها در دو گروه وندال و غیروندال استفاده شد. ضریب آلفا سؤالات پرسشنامه که به صورت خودمحقق ساخته تدوین شده بود، بر اساس هر یک از متغیرها در جدول زیر آمده است. برای بررسی اعتبار صوری، پرسشنامه در اختیار چند تن از کارشناسان و صاحب‌نظران مطالعات شهری قرار گرفت و در نهایت، بعد از جرح و تعدیل به جمع‌آوری یافته‌ها پرداخته شد.

جدول ۲- میزان ضرایب آلفای کرونباخ

متغیر	آلفای کرونباخ
رفتارهای وندالیستی	۰/۷۲
مشارکت و تعلق شهروندی	۰/۷۱
ناکامی اجتماعی	۰/۶۸
توزیع نابرابر امکانات اقتصادی - اجتماعی	۰/۷۲
خدمات شهری	۰/۶۵
نابسامانی خانواده	۰/۷۴

تعریف مفاهیم

رفتارهای وندالیستی: متغیر وابسته این پژوهش رفتارهای وندالیستی است. از وندالیسم تعاریف مختلفی شده است: ژانورن از وندالیسم «به‌عنوان نوعی بیماری جهانی خرابکاری در قرن حاضر و عصر مدرن و پدیده‌ای جهانی نام می‌برد و

با توجه به مدل تحقیق و نظریات بیان شده، مهم‌ترین فرضیات این تحقیق شامل:

۱- به نظر می‌رسد از نظر میزان رفتارهای وندالیستی بین شهروندان وندال و غیروندال تفاوت وجود دارد.

۲- به نظر می‌رسد از نظر میزان مشارکت اجتماعی (تعلق شهروندی) بین شهروندان وندال و غیروندال تفاوت وجود دارد.

۳- به نظر می‌رسد از نظر میزان احساس ناکامی بین شهروندان وندال و غیروندال تفاوت وجود دارد.

۴- به نظر می‌رسد از نظر میزان احساس توزیع نابرابر امکانات اقتصادی و اجتماعی بین شهروندان وندال و غیروندال تفاوت وجود دارد.

۵- به نظر می‌رسد از نظر میزان رضایت از خدمات شهری در محله زندگی بین شهروندان وندال و غیروندال تفاوت وجود دارد.

۶- به نظر می‌رسد از نظر میزان مشکلات و نابسامانی خانوادگی بین شهروندان وندال و غیروندال تفاوت وجود دارد.

۷- بین مشارکت اجتماعی (تعلق شهروندی) شهروندان و رفتارهای وندالیستی رابطه وجود دارد.

۸- بین احساس ناکامی شهروندان و رفتارهای وندالیستی رابطه وجود دارد.

۹- بین احساس توزیع نابرابر امکانات اقتصادی و اجتماعی در بین شهروندان و رفتارهای وندالیستی رابطه وجود دارد.

۱۰- بین میزان رضایت از خدمات شهری شهروندان و رفتار وندالیستی رابطه وجود دارد.

۱۱- بین میزان مشکلات و نابسامانی خانوادگی در بین شهروندان و رفتار وندالیستی رابطه وجود دارد.

روش‌شناسی

روش پژوهشی در این مطالعه پیمایشی^۱ است. در این پژوهش

¹ Survey

وندالیستی) دو شیوه اتخاذ شد: ۱- سنجش شدت نگرش افراد نسبت به اعمال وندالیستی؛ ۲- سنجش شدت کردار وندالیستی افراد (شدت عمل). در بخش نگرش سنجی مقیاسی به صورت طیف (لیکرت) از شدیداً موافقم تا کاملاً مخالفم ساخته شده است. در قسمت سنجش شدت کردار وندالیستی، معرف‌هایی به پاسخگو ارایه، با طرح سؤال "ممکن است بفرمایید، که خود شما در یکی دو سال اخیر به چه میزان به ارتکاب اعمال زیر وسوسه شده‌اید؟"، از وی خواسته شد، تا میزان وسوسه شدن خود را به (ارتکاب اعمال مذکور) در پنج گزینه هیچ‌گاه، یک بار، دو بار و بیش از دو بار، چندین مرتبه بیان کند.

آن را به گونه‌ای مجاز به تخریب آثار هنری، دشمنی با علم و صنعت و آثار تمدن اطلاق می‌کند. به همین علت است که اغلب روحیه‌ای را که تمایل به نابودی آثار هنری، تخریب اموال عمومی و همه چیزهای زیبای دیگر دارد، روحیه ویرانگر یا متمایل به خرابکاری (وندالیسم) می‌خوانند» (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۲۲). در این پژوهش، رفتارهای وندالیستی این‌گونه تعریف شده است: هرگونه رفتار و عملی که به صورت اختیاری در پی تخریب و نابودی اموال عمومی نظیر شکستن و از بین بردن وسایل موجود در پارک‌ها و خیابان‌ها و ... است. برای عملیاتی نمودن متغیر وابسته (رفتار

جدول ۳ - تعریف متغیرهای مستقل و وابسته

مفهوم	تعریف مفهومی	مقوله (شاخص)
رفتارهای وندالیستی	از تخریب ارادی اموال و متعلقات عمومی به صورتی مداوم و مکرر	پرسش‌هایی در مورد سنجش نگرش نسبت به رفتار وندالیستی شامل ۸ سؤال بسته ۵ گزینه‌ای و پرسش‌هایی در مورد ارتکاب و عمل به رفتار وندالیستی شامل ۱۲ سؤال بسته ۵ گزینه‌ای.
مشارکت و تعلق شهروندی	درگیری در ارزش‌های جامعه عضویت، هرگاه افراد در بطن ارزش‌ها و هنجارهای جامعه خود زندگی می‌کنند، در واقع، در حیات اجتماعی مشارکت دارند. ارتباط ذهن و عین که در آن شخص (یا گروهی از اشخاص) برای دستیابی به منظوری یا تلاش در راه آن (به لحاظ جذائیتی که دارد) اصرار می‌ورزند.	شرکت در راهپیمایی، انتخابات و مشارکت در مدرسه دوست‌داشتن شهر و محله زندگی، پایبندی به جامعه
ناکامی اجتماعی	احساس سرخوردگی و شکست در دستیابی به منزلت بالا	نرسیدن به هدف و ناامید شدن در شکست
توزیع نابرابر امکانات و تسهیلات اقتصادی - اجتماعی	شکاف میان موفقیت و عدم امکان آن از راه‌های قانونی برای افراد طبقات مختلف	توزیع ناعادلانه درآمد در جامعه، دستیابی به حقوق خود در جامعه، احساس تبعیض در جامعه
نابسامانی خانوادگی	شامل مشکلاتی است که خانواده را از حالت تعادل خانوادگی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی خارج کند.	سابقه ترک تحصیل، طلاق والدین، سابقه اختلافات شدید خانوادگی، سابقه اعتیاد در خانواده، سابقه کفبری اعضای خانواده، سابقه اخراج شدن از محل کار

پاسخگویان در جدول ذیل به تصویر کشیده شده است.

آمار توصیفی

طبق داده‌های جمع‌آوری شده از دو گروه پاسخگویان مهم‌ترین یافته‌های به دست آمده از متغیرهای زمینه‌ای

جدول ۴- متغیرهای زمینه‌ای (وندال‌ها و غیروندال‌ها)				جدول ۴- متغیرهای زمینه‌ای (وندال‌ها و غیروندال‌ها)			
گروه پاسخگویان		محل سکونت	گروه پاسخگویان	گروه پاسخگویان		جنسیت	گروه سنی
غیروندال‌ها	وندال‌ها			غیروندال‌ها	وندال‌ها		
۳۱	۲۹	فروانی	۲۲	۳۲	فروانی	مرد	
۵۱/۶	۷۲/۵	درصد	۳۷	۸۰	درصد		
۱۸	۱۰	فروانی	۳۸	۸	فروانی	زن	
۳۰	۲۵	درصد	۶۳	۲۰	درصد		
۱۱	۱	فروانی	۶۰	۴۰	فروانی	جمع	
۱۸/۳	۲/۵	درصد	۱۰۰	۱۰۰	درصد		
۶۰	۴۰	فروانی					گروه سنی
۱۰۰	۱۰۰	درصد	غیروندال‌ها	وندال‌ها			
		تحصیلات والدین	۳۵	۲۳	فروانی	بین ۱۵ تا ۲۵ سال	
۵	۲۰	فروانی	۵۸/۳	۵۷/۵	درصد		
۸/۳	۵۰	درصد	۱۵	۱۴	فروانی	بین ۲۶ تا ۳۵ سال	
۱۰	۱۵	فروانی	۲۵	۳۵	درصد		
۱۶/۶	۳۷/۵	درصد	۱۰	۳	فروانی	۳۶ سال به بالا	
۲۱	۵	فروانی	۱۶/۴	۷/۵	درصد		
۳۵	۱۲/۵	درصد	۶۰	۴۰	فروانی	جمع	
۲۴	-	فروانی	۱۰۰	۱۰۰	درصد		
۴۰	-	درصد					تحصیلات
۶۰	۴۰	فروانی	۱۰	۲۸	فروانی		
۱۰۰	۱۰۰	درصد	۱۶/۶	۷۰	درصد	تا راهنمایی	
		میزان درآمد خانوار	۱۷	۱۰	فروانی	تا دیپلم	
۱۳	۲۱	فروانی	۲۸/۳	۲۵	درصد		
۲۱/۶	۵۲/۵	درصد	۳۳	۲	فروانی	بالاتر از دیپلم	
۲۸	۱۵	فروانی	۵۵	۵	درصد		
۴۶/۶	۳۷/۵	درصد	۶۰	۴۰	فروانی	جمع	
۱۹	۴	فروانی	۱۰۰	۱۰۰	درصد		
۳۱/۶	۱۰	درصد					
۶۰	۴۰	فروانی					
۱۰۰	۱۰۰	درصد					

تحصیلات سواد این گروه از پاسخگویان در سطح ابتدایی و راهنمایی به صورت ناتمام بوده است. محل سکونت این دسته از پاسخگویان مناطق پایین شهر بوده است، که برای انجام برخی از رفتارهای وندالیستی به مناطق بالا شهر در فضاهای

با توجه به یافته‌های به دست آمده در گروه پاسخگویان وندال‌ها به نسبت غیروندال‌ها بیشتر مردان به نسبت زنان دست به اعمال رفتارهای وندالیستی زده‌اند، بیشتر رفتارهای وندالیستی بین سنین نوجوان ۱۵ تا ۳۵ سال است. سطح

این گروه از پاسخگویان، سطح معیشت اقتصادی و وضعیت پایگاه اجتماعی چندان مطلوبی نداشته‌اند، تعداد بُعد خانوار بالایی این دسته از پاسخگویان جامعه تحقیق برخوردار بوده‌اند و سطح تحصیلاتی والدین آن‌ها بسیار پایین بوده است.

فراغتی (پارک و ...) مراجعه می‌کردند و در این فضاها و محله‌های شهری به دست ماموران انتظامی دستگیر شده‌اند. اکثر پاسخگویان ریشه‌های مهاجرتی و حاشیه‌نشینی را داشته‌اند، که از دیگر شهرها و روستاهای داخل و خارج استان خراسان به مشهد مهاجرت کرده‌اند و در شهرک‌ها و محله‌های حاشیه‌نشین شهر سکنا گزیده‌اند.

جدول ۵ - توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان رفتارهای وندالیستی

متغیر وابسته	گروه‌ها	کم			متوسط		زیاد	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
گرایش به وندالیسم	وندال‌ها	۱۲	۲۳/۲	۱۳	۲۵/۷	۱۵	۵۱/۱	
	غیروندال‌ها	۲۲	۳۵/۵	۲۸	۴۰/۹	۱۰	۲۳/۶	
شدت رفتار وندالیستی	وندال‌ها	۶	۲۰/۷	۲۰	۴۳/۱	۱۴	۳۶/۲	
	غیروندال‌ها	۲۷	۴۴/۰۰	۲۴	۴۰/۴	۹	۱۵/۶	
کل شاخص رفتارهای وندالیستی	کل پاسخگویان (وندال و غیر وندال)	۸	۱۰/۵	۶۱	۶۱/۵	۳۱	۲۸/۰۰	
آماره‌های توصیفی	میانگین	میان	واریانس	انحراف معیار	حداکثر	حداقل		
شاخص رفتارهای وندالیستی	۴۸/۰۹	۳۵	۷۴/۹۴	۸/۶۵	۱۰۰	۲۱		

گویه‌های مربوط به میزان رفتارهای وندالیستی (کل) باید اذعان کرد که ۲۸ درصد بالا، ۶۱/۵ درصد متوسط و ۱۰/۵ درصد پایین گزارش شده است. بنابراین، میزان کل آن در بین پاسخگویان در حد متوسط است. ضمناً جدول آماره‌های توصیفی متغیر رفتار وندالیستی در ذیل جدول آمده است.

با توجه به جدول فوق، مقادیر توصیفی متغیر وابسته رفتارهای وندالیستی با توجه به دو بعد مورد سنجش (گرایش به رفتار وندالیستی و شدت رفتار وندالیستی (عمل و ارتکاب) نشان داده شده است. در هر دو بعد وندالیست‌ها بیشترین فراوانی را داشته‌اند. با توجه به نتایج توزیع فراوانی پاسخگویان در

جدول ۶- توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان مشارکت اجتماعی (تعلق شهروندی)

شاخص مشارکت و تعلق شهروندی	وندال‌ها		غیر وندال‌ها	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
مشارکت انتخابات	دارد	۱۰	۲۵	۵۶/۶
	ندارد	۳۰	۷۵	۴۴/۴
	جمع	۴۰	۱۰۰	۱۰۰
مشارکت در شرکت راهپیمایی	دارد	۰	۰	۶۰
	ندارد	۴۰	۱۰۰	۲۴
	جمع	۴۰	۱۰۰	۶۰
مشارکت در مدرسه	دارد	۱۲	۳۰	۵۳/۴
	ندارد	۲۸	۷۰	۴۶/۶
	جمع	۴۰	۱۰۰	۶۰
تعلق خاطر به محله	کم	۲۷	۶۷/۵	۱۳/۳
	متوسط	۱۰	۲۵	۱۱/۷
	زیاد	۳	۷/۵	۷۵
تعلق خاطر به شهر	کم	۲۳	۵۷/۵	۸/۳
	متوسط	۱۳	۳۲/۵	۲۱/۷
	زیاد	۴	۱۰	۴۲
تعلق خاطر به زندگی کردن در شهر	کم	۲۹	۷۲/۵	۱۶/۷
	متوسط	۱۰	۲۵	۳۳/۳
	زیاد	۱	۲/۵	۵۰
احساس وفاداری به جامعه	کم	۳۲	۸۰	۲۵
	متوسط	۸	۲۰	۵۱/۷
	زیاد	۰	۰	۲۳/۳
جمع	۴۰	۱۰۰	۶۰	۱۰۰

جدول ۷- مقدار آماره‌های توصیفی شاخص تعلق شهروندی

میانگین	میان	واریانس	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
۲۰/۲۴	۲۰	۶/۴۳	۲/۵۳	۲۶	۷

جدول ۸- توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان شاخص‌های

ناکامی اجتماعی

شاخص ناکامی اجتماعی	وندال‌ها		غیر وندال‌ها	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
تعلق خاطر به اهداف در رسیدن به اهداف	کم	۲	۵	۱۱
	متوسط	۱۰	۲۵	۳۳
	زیاد	۲۸	۷۰	۱۸
رسیدن به اهداف	کم	۶	۱۵	۱۱
	متوسط	۲۲	۵۵	۲۸
	زیاد	۱۲	۳۰	۲۱
جمع	۴۰	۱۰۰	۶۰	۱۰۰

یافته‌ها نشان می‌دهد که در حدود یک چهارم افراد وندال تمایل به مشارکت اجتماعی و تعلق شهروندی در عرصه‌های مختلف زندگی را نداشته‌اند. در مقابل بالاتر از ۵۰٪ افراد غیروندال در عرصه‌های مختلف زندگی به مشارکت اجتماعی و تعلق شهروندی رغبت داشته‌اند. جدول آماره‌های توصیفی متغیر مستقل مشارکت و تعلق شهروندی نیز گویای این است

محرومیت واقع شده‌اند. مطابق با جدول ۱۱ میانگین برابر ۱۲/۵۸ و انحراف از معیار (پراکندگی) برابر ۴/۴۴ است.

جدول ۱۲- توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب میزان شاخص‌های رضایت از خدمات شهری در محله

شاخص رضایت از خدمات شهری در محله	وندال‌ها		غیروندال‌ها	
	فروانی	درصد	فروانی	درصد
پایین	۲۷	۶۷/۵	۲۵	۴۱/۷
متوسط	۱۳	۳۲/۵	۲۰	۳۳/۳
زیاد	۰	۰	۱۵	۲۵
جمع	۴۰	۱۰۰	۶۰	۱۰۰

جدول ۱۳- مقدار آماره‌های توصیفی شاخص رضایت از خدمات شهری

میانگین	میانه	واریانس	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
۱۷/۸۶	۱۷	۱۸/۸۳	۴/۳۳	۲۰	۴

یافته‌ها نشان می‌دهد که بخش عمده‌ای از وندال‌ها احساس رضایت بسیار پایین و وضعی نسبت به خدمات شهری و توسعه محله‌ای خود دارند. به همین دلیل، در مناطق پایین شهر زندگی می‌کنند و گرفتار آسیب‌های فراوان زندگی اجتماعی هستند. نسبت افراد غیروندال ناراضی از خدمات شهری و توسعه محله‌ای تقریباً مساوی با گروه وندال‌ها بوده است. جدول آماره‌های توصیفی نشان‌دهنده این است که مقدار میانگین ۱۷/۸۶ و انحراف معیار ۴/۳۳ است.

جدول ۱۴- توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب میزان برخورداری از موارد نابسامانی خانواده

شاخص نابسامانی خانواده	وندال‌ها		غیروندال‌ها	
	فروانی	درصد	فروانی	درصد
بین ۱ تا ۲ مورد	۲	۵	۳	۵
بین ۳ تا ۴ مورد	۱۵	۳۷/۵	۴۷	۷۸/۳
۵ مورد به بالا	۲۳	۵۷/۵	۱۰	۱۶/۷
جمع	۴۰	۱۰۰	۶۰	۱۰۰

جدول ۹- مقدار آماره‌های توصیفی شاخص ناکامی اجتماعی

میانگین	میانه	واریانس	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
۸/۵۸	۷	۴/۲۶	۱/۱۷	۱۰	۳

در خصوص گویه‌های ناکامی اجتماعی یافته‌ها نشان می‌دهد که اکثر وندال‌ها به نسبت غیروندال‌ها احساس می‌کنند که نمی‌توانند به اهدافشان برسند. همچنین، تقریباً وندال‌ها و غیروندال‌ها در نرسیدن به اهداف خود ناامید هستند. مطابق با جدول (۹) مقدار میانگین این شاخص برابر با ۸/۵۸ و انحراف معیار برابر با ۱/۱۷ است.

جدول ۱۰- توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب میزان شاخص‌های توزیع نابرابری امکانات

شاخص توزیع نابرابری امکانات	وندال‌ها		غیروندال‌ها	
	فروانی	درصد	فروانی	درصد
کم	۴	۱۰	۳	۵
متوسط	۹	۲۲/۵	۱۸	۳۰
زیاد	۲۹	۷۲/۵	۳۹	۶۵
جمع	۴۰	۱۰۰	۶۰	۱۰۰
کم	۰	۰	۰	۰
متوسط	۱۲	۳۰	۱۸	۳۰
زیاد	۲۸	۷۰	۴۲	۷۰
جمع	۴۰	۱۰۰	۶۰	۱۰۰
کم	۲۶	۶۵	۴۵	۷۵
متوسط	۱۴	۳۵	۱۵	۲۵
زیاد	۰	۰	۰	۰
جمع	۴۰	۱۰۰	۶۰	۱۰۰
کم	۱	۲/۵	۶	۱۰
متوسط	۵	۱۲/۵	۱۲	۲۰
زیاد	۳۴	۸۵	۴۲	۷۰
جمع	۴۰	۱۰۰	۶۰	۱۰۰

جدول ۱۱- مقدار آماره‌های توصیفی شاخص تعلق شهروندی

میانگین	میانه	واریانس	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
۱۲/۵۸	۱۱	۱۹/۷۵	۴/۴۴	۲۰	۴

طبق بررسی‌های اولیه آماری، هر دو گروه در حد زیاد معتقدند که توزیع نابرابری امکانات اقتصادی و اجتماعی در جامعه رواج دارد و پاسخگویان مورد مطالعه مورد تبعیض و

جدول ۱۵- مقدار آماره‌های توصیفی شاخص نابسامانی خانوادگی

میانگین	میانه	واریانس	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
۱۶/۴۲	۱۶	۲۲/۶۹	۴/۷۶	۲۰	۴

با توجه به نتایج جدول فوق میزان بالای ۵ مورد در خانواده‌های افراد وندال مشکلات و نابسامانی خانوادگی وجود دارد که باعث عدم استحکام و ثبات خانوادگی و نظارت دقیق بر رفتارهای اجتماعی افراد از سوی خانواده به دلیل مشکلات بسیار شده است. مقادیر آماره‌های توصیفی متغیر نابسامانی خانوادگی، گویای آن است که مقدار میانگین برابر ۱۶/۴۲ و انحراف معیار برابر با ۴/۷۶ است.

آزمون فرضیه‌های تحقیق (آمار استنباطی)

فرضیه اول: به نظر می‌رسد از نظر میزان رفتارهای وندالیستی بین شهروندان وندال و غیروندال تفاوت وجود دارد.

جدول ۱۶- تفاوت میانگین میزان رفتار وندالیستی بر حسب دو گروه

متغیر وابسته	گروه‌ها	تعداد	وندال و غیروندال	
			میانگین	T
گرایش به رفتار وندالیستی	وندال‌ها	۴۰	۳۲/۵	
گرایش به رفتار وندالیستی	غیروندال‌ها	۶۰	۳۱/۲	-۳/۵۲
شدت رفتار وندالیستی	وندال‌ها	۴۰	۳۶/۲۳	
شدت رفتار وندالیستی (عمل و ارتکاب)	غیروندال‌ها	۶۰	۲۵/۵	-۲/۴۳

جدول ۱۷- آزمون مقایسه میانگین بر حسب تعلق شهروندی

انحراف معیار	میانگین	تعداد	گروه	آزمون مقایسه میانگین	
				تعلق شهروندی	تعلق شهروندی
۲/۰۳	۱۵/۲	۴۰	وندال‌ها		
۲/۴۵	۱۹/۱۵	۶۰	غیروندال‌ها		

جدول ۱۸- آزمون معنی‌داری T میزان تعلق شهروندی بین دو گروه وندال و غیروندال

متغیر	آزمون لون برای برابری واریانس‌ها		آزمون معنی‌داری T	
	F	سطح معنی‌داری	T	درجه آزادی
مشارکت اجتماعی (تعلق شهروندی)	۱/۶۲	۰/۲۰۴	۲/۸۴	۷۲
			سطح معنی‌داری (دو دامنه)	اختلاف میانگین
			۰/۰۰۵	۳/۹۵

آزمون لون استفاده شده است. مقدار آزمون لون (آزمون F) برابر ۱/۶۲ و سطح معنی‌داری آن نیز برابر ۰/۲۰۴ است که از

برای آزمون این فرضیه از آزمون T با دو نمونه مستقل استفاده شده است. برای آزمون فرض برابری واریانس‌ها از

غیروندال از میزان تعلق شهروندی بیشتری برخوردارند و این متغیر می‌تواند دلیلی برای عدم انجام رفتارهای وندالیستی باشد.

فرضیه سوم: به نظر می‌رسد از نظر میزان احساس ناکامی بین شهروندان وندال و غیروندال تفاوت وجود دارد.

جدول ۱۹- آزمون مقایسه میانگین بر حسب احساس ناکامی

انحراف معیار	میانگین	تعداد	گروه	تفاوت
۲/۴۲	۸/۳۲	۴۰	وندال‌ها	
۲/۲۱	۷/۱۸	۶۰	غیروندال‌ها	

۵ درصد بزرگ‌تر است؛ پس فرض برابری واریانس تأیید می‌شود. نتایج آزمون t معناداری این تفاوت را تأیید می‌کند. بدین ترتیب، سطح معناداری به دست آمده برای آزمون T برابر با ۰/۰۰۵ شده است که کمتر از حداقل مقدار قابل پذیرش است ($P < 0/05$). در نتیجه، می‌توان گفت: از نظر میزان مشارکت و تعلق شهروندی در بین دو گروه وندال و غیروندال تفاوت معناداری وجود دارد. همان‌طور که هویداست، اختلاف میانگین بین این دو گروه از نظر میزان مشارکت اجتماعی برابر با ۳/۹۵ است، بنابراین، فرض تحقیق تأیید و فرض صفر (عدم تفاوت) رد می‌شود. به عبارتی، افراد

جدول ۲۰- آزمون معنی‌داری T میزان احساس ناکامی بین دو گروه وندال و غیروندال

متغیر	آزمون لون برای برابری واریانس‌ها		آزمون معنی‌داری T		T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری (دو دانه)	اختلاف میانگین
	F	سطح معنی‌داری	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین				
احساس ناکامی	۲/۱۶	۰/۱۳۱	۱/۷۵	۷۲	۰/۰۸۰	۱/۱۴		

احساس ناکامی وجود ندارد. بنابر این، فرض تحقیق رد و فرض صفر (عدم تفاوت) تأیید می‌شود.

فرضیه چهارم: به نظر می‌رسد از نظر میزان احساس توزیع نابرابر امکانات اقتصادی و اجتماعی بین شهروندان وندال و غیروندال تفاوت وجود دارد.

جدول ۲۱- آزمون مقایسه میانگین بر حسب نابرابری امکانات اقتصادی و اجتماعی

انحراف معیار	میانگین	تعداد	گروه	تفاوت
۱/۶۷	۱۶/۸	۴۰	وندال‌ها	
۱/۳۲	۱۷/۵	۶۰	غیروندال‌ها	

برای آزمون این فرضیه از آزمون T با دو نمونه مستقل استفاده شده است. برای آزمون فرض برابری واریانس‌ها از آزمون لون استفاده شده است. مقدار آزمون لون (آزمون F) برابر ۲/۱۶ و سطح معنی‌داری آن نیز برابر ۰/۱۳۱ است که از ۰/۰۵ بزرگ‌تر است؛ پس فرض برابری واریانس تأیید می‌شود. یافته‌ها نشان می‌دهد که میانگین نمره احساس ناکامی اجتماعی در بین افراد وندال ۸/۳۲ و بین گروه غیروندال ۷/۱۸ تفاوت چندانی فاحشی ندارد (۱/۱۴). نتایج آزمون T معناداری این تفاوت را تأیید نمی‌کند. بدین ترتیب، سطح معناداری به دست آمده ۰/۰۸۰ شده است که بیشتر از حداقل مقدار قابل پذیرش است ($P > 0/05$). به عبارتی، تفاوت قابل ملاحظه‌ای بین شهروندان وندال و غیروندال از نظر میزان

جدول ۲۲- آزمون معنی‌داری T میزان احساس نابرابری اقتصادی و اجتماعی بین دو گروه وندال و غیروندال

متغیر	آزمون لون برای برابری واریانس‌ها		آزمون معنی‌داری T		
	F	سطح معنی‌داری	T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری (دو دامنه)
نابرابری اقتصادی و اجتماعی	۲/۲۶	۰/۲۱۳	-۰/۵۳۵	۷۲	۰/۵۶۱
	فرض برابری واریانس‌ها				اختلاف میانگین ۰/۷

برای آزمون این فرضیه از آزمون T با دو نمونه مستقل استفاده شده است. برای آزمون فرض برابری واریانس‌ها از آزمون لون استفاده شده است. مقدار آزمون لون (آزمون F) برابر ۲/۲۶ و سطح معنی‌داری آن نیز برابر ۰/۲۱۳ است که از ۰/۰۵ بزرگ‌تر است؛ پس فرض برابری واریانس تأیید می‌شود. یافته‌های آزمون نشان می‌دهد که میانگین نمره احساس توزیع نابرابر امکانات در بین افراد وندال ۱۶/۸ و بین گروه غیر وندال ۱۷/۵ شده است. و اختلاف میانگین هر دو گروه بسیار ناچیز است. نتایج آزمون T معناداری این تفاوت را تأیید نمی‌کند؛ بدین ترتیب که مقدار T با درجه آزادی ۷۲ برابر -۰/۵۳۵- شده است که در سطح ۰,۰۵ معنادار نیست. سطح معناداری به دست آمده ۰/۵۶۱ شده است که بیشتر از

حداقل مقدار قابل پذیرش است. ($P > 0.05$) فرض صفر (عدم تفاوت) تأیید می‌شود. فرضیه پنجم: به نظر می‌رسد از نظر میزان رضایت از خدمات شهری در محله بین شهروندان وندال و غیروندال تفاوت وجود دارد.

جدول ۲۳- آزمون مقایسه میانگین بر حسب رضایت از خدمات شهری در محله (وندال‌ها و غیروندال‌ها)

انحراف معیار	میانگین	تعداد	گروه	تفاوت
۰/۸۷	۲/۸۵	۴۰	وندال‌ها	۱
۰/۷۳	۳/۰۱	۶۰	غیروندال‌ها	۲

جدول ۲۴- آزمون معنی‌داری T میزان رضایت از خدمات شهری بین دو گروه وندال و غیروندال

متغیر	آزمون لون برای برابری واریانس‌ها		آزمون معنی‌داری T		
	F	سطح معنی‌داری	T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری (دو دامنه)
رضایت از خدمات شهری	۲/۹۷	۰/۱۱۶	۳/۴۱۸	۷۲	۰/۰۰۱
	فرض برابری واریانس‌ها				اختلاف میانگین ۰/۱۶

برای آزمون این فرضیه از آزمون T با دو نمونه مستقل استفاده شده است. برای آزمون فرض برابری واریانس‌ها از آزمون لون استفاده شده است. مقدار آزمون لون (آزمون F) برابر ۲/۹۷ و سطح معنی‌داری آن نیز برابر ۰/۱۱۶ است که از ۰/۰۵ بزرگ‌تر است؛ پس فرض برابری واریانس تأیید می‌شود. نتایج آزمون T نیز معنی‌داری این تفاوت را تأیید

نمی‌کند؛ بدین ترتیب که مقدار T با درجه آزادی ۷۲ برابر ۳/۴۱۸- شده است که در سطح ۰,۰۵ معنادار نیست. سطح معناداری به دست آمده ۰/۰۰۱ شده است که بیشتر از

فرضیه ششم: به نظر می‌رسد از نظر میزان مشکلات و نابسامانی خانوادگی بین شهروندان وندال و غیروندال تفاوت وجود دارد.

جدول ۲۵- آزمون مقایسه میانگین بر حسب مشکلات و نابسامانی خانوادگی

انحراف معیار	میانگین	تعداد	گروه	متغیر
۱/۰۲	۱۹/۱۵	۴۰	وندال‌ها	متغیر
۰/۹۳	۱۵/۲	۶۰	غیروندال‌ها	متغیر

می‌کند. سطح معناداری به‌دست آمده ۰/۰۰۱ شده است که کمتر از حداقل مقدار قابل‌پذیرش است. ($P < 0/05$). در نتیجه، می‌توان گفت فرضیه تحقیق تأیید می‌شود: که از نظر میزان رضایت از خدمات شهری در محله زندگی در بین دو گروه وندال و غیروندال، تفاوت معناداری وجود دارد. نتایج این فرضیه با نظریات کوهن، میلر، کلاوارد و اوهلین، داندروف و مدل طراحی محیطی همخوانی دارد. بنابراین، هرچه رضایت از خدمات شهری بیشتر باشد، گرایش به رفتارهای وندالیستی کمتر است.

جدول ۲۶- آزمون معنی‌داری T میزان مشکلات و نابسامانی خانوادگی بین دو گروه وندال و غیروندال

آزمون معنی‌داری T		آزمون لون برای برابری واریانس‌ها		متغیر	
اختلاف میانگین	سطح معنی‌داری (دو دامنه)	درجه آزادی	T	سطح معنی‌داری	F
۳/۹۵	۰/۰۳۰	۷۲	۴/۹۰۸	۰/۱۰۲	۲/۸۹

مشکلات و نابسامانی خانوادگی
فرض برابری واریانس‌ها

خانوادگی نیز می‌تواند یکی از چند علل موثر بر رفتار وندالیستی باشد.

با توجه به اینکه سؤالات پرسشنامه این تحقیق برای هر دو گروه یکسان بوده و برای بررسی و سنجش رفتارهای وندالیستی در دو بعد گرایش به وندالیسم و شدت ارتکاب و عمل رفتارهای وندالیستی استفاده شده است، دو شاخص کلی از کل پاسخگویان با توجه به دو بعد رفتارهای وندالیستی ساخته شده است که در بررسی و تحلیل رابطه و تأثیر متغیرهای مستقل به کار رفته است.

به منظور بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته رفتار وندالیستی (در دو بعد گرایش و شدت عمل) از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. جدول زیر گویای نتایج به‌دست آمده است.

برای آزمون این فرضیه از آزمون T با دو نمونه مستقل استفاده شده است. برای آزمون فرض برابری واریانس‌ها از آزمون لون استفاده شده است. مقدار آزمون لون (آزمون F) برابر ۲/۸۹ و سطح معنی‌داری آن نیز برابر ۰/۱۰۲ است که از ۰/۰۵ بزرگ‌تر است؛ پس فرض برابری واریانس تأیید می‌گردد. نتایج به‌دست آمده از آزمون (T) بیانگر تفاوت در بین دو گروه وندال و غیروندال است. سطح معناداری به‌دست آمده ۰/۰۳۰ شده است که کمتر از حداقل مقدار قابل‌پذیرش است ($P < 0/05$). در نتیجه، می‌توان گفت از نظر میزان مشکلات و نابسامانی خانوادگی در بین دو گروه وندال و غیروندال تفاوت معناداری وجود دارد. فرض تحقیق تأیید و فرض صفر (عدم تفاوت) رد می‌شود. با توجه به مقدار اختلاف میانگین می‌توان گفت نابسامانی و مشکلات

جدول ۲۷- شاخص همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل و متغیر وندالیسم با توجه به دو مقیاس به کار برده شده برای سنجش

متغیر مستقل	متغیر وابسته (وندالیسم)	همبستگی پیرسون	سطح معناداری	نوع رابطه
مشارکت و تعلق شهروندی	مقیاس مبتنی بر گرایش	-۰/۵۳	۰/۰۱	معکوس
نابسامانی خانوادگی	مقیاس مبتنی بر عمل	-۰/۵۷	۰/۰۰۰	معکوس
نابسامانی خانوادگی	مقیاس مبتنی بر گرایش	۰/۳۴	۰/۰۳	مستقیم
رضایت از خدمات شهری	مقیاس مبتنی بر عمل	۰/۲۷	۰/۰۰۲	مستقیم
رضایت از خدمات شهری	مقیاس مبتنی بر گرایش	-۰/۲۹	۰/۰۰۱	معکوس
نابرابری اقتصادی و اجتماعی	مقیاس مبتنی بر عمل	-۰/۳۲	۰/۰۳	معکوس
احساس ناکامی اجتماعی	مقیاس مبتنی بر گرایش	۰/۱۶	۰/۰۵	مستقیم
احساس ناکامی اجتماعی	مقیاس مبتنی بر عمل	۰/۱۱	۰/۰۰۴	مستقیم
احساس ناکامی اجتماعی	مقیاس مبتنی بر گرایش	۰/۰۷	۰/۰۳۴	مستقیم
احساس ناکامی اجتماعی	مقیاس مبتنی بر عمل	۰/۰۴	۰/۰۵	مستقیم

می‌شود. در بررسی رابطه متغیر رضایت از خدمات شهری نیز ضریب همبستگی منفی و با شدت متوسطی در هر دو مقیاس در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار است که نشان می‌دهد با افزایش رضایت از خدمات شهری، میزان گرایش و عمل رفتارهای وندالیستی کاهش می‌یابد. در بررسی رابطه بین متغیر نابسامانی خانوادگی و متغیر وابسته رفتار وندالیستی (دو مقیاس گرایش و عمل) ضریب همبستگی بین متغیرها در سطح متوسط و رابطه مستقیمی با هم دارند.

شواهد حاکی از آن است که با افزایش نابسامانی خانوادگی میزان گرایش و عمل به سمت رفتارهای وندالیستی بیشتر می‌شود. همچنین، در بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل نابرابری اقتصادی و اجتماعی و احساس ناکامی اجتماعی با متغیر وابسته رفتار وندالیستی، هر دو متغیر در دو مقیاس رفتار وندالیستی با شدت ضعیف، مثبت و مستقیم و در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۵ معنی‌داری نشان داده‌اند؛ ولی در سطح ضعیف‌تری نسبت به سایر متغیرها. بنابراین، تغییرات در متغیرهای مستقل باعث ایجاد نوسان در متغیر وابسته (رفتار وندالیستی) می‌شوند.

برای ساختن معادله رگرسیونی، پیش‌بینی میزان شدت گرایش به رفتارهای وندالیستی، متغیرهایی که در سطح فاصله‌ای و دارای رابطه با متغیر وابسته بودند، به عنوان متغیر مستقل و میزان شدت گرایش به رفتارهای وندالیستی به عنوان متغیر وابسته وارد معادله شدند. جدول زیر نتایج رگرسیونی را نشان می‌دهد.

با توجه به جدول بالا که میزان همبستگی بین متغیرهای مستقل تحقیق و متغیر وابسته رفتار وندالیستی را نشان می‌دهد در تمامی موارد فرضیه‌ها و رابطه بین متغیرها تأیید شده است. در بررسی رابطه متغیر تعلق شهروندی با رفتار وندالیستی، در هر دو مقیاس (گرایش و عمل) ضریب همبستگی منفی و قوی و در سطح ۰/۰۵ و ۰/۰۱ معنی‌دار است. به عبارتی، با افزایش سطح مشارکت و تعلق شهروندی میزان شدت گرایش و عمل به رفتارهای وندالیستی کمتر

جدول ۲۸- ضرایب رگرسیون متغیرهای مستقل بر رفتارهای وندالیسمی

سطح معناداری	T	ضرایب معیارنشده		متغیرهای مستقل
		ضرایب معیارشده	B	
		بتا	خطای معیار	
۰/۰۰۰	۵۰۶/۸	۷۵۲/۰	۰۹۲/۰	مشارکت و تعلق شهروندی
۰/۰۰۰	۸۹۲/۸	۵۶۰/۰	۰۶۷/۰	نابسامانی خانوادگی
۰/۰۰۰	۳۳۳/۸	۵۵۵/۰	۰۷۸/۰	خدمات شهری
۰/۰۸۰	۲۴۲/۴	۱۱۷/۰	۰۹۹/۰	نابرابری اقتصادی-اجتماعی
۰/۵۶۱	۱۳۸/۳-	۱۵۲۵/۰-	۴۷۲/۰	ناکامی اجتماعی

R=۰/۸۴۶

R²=۰/۷۱۶

R تعدیل شده=۰/۷۱۱

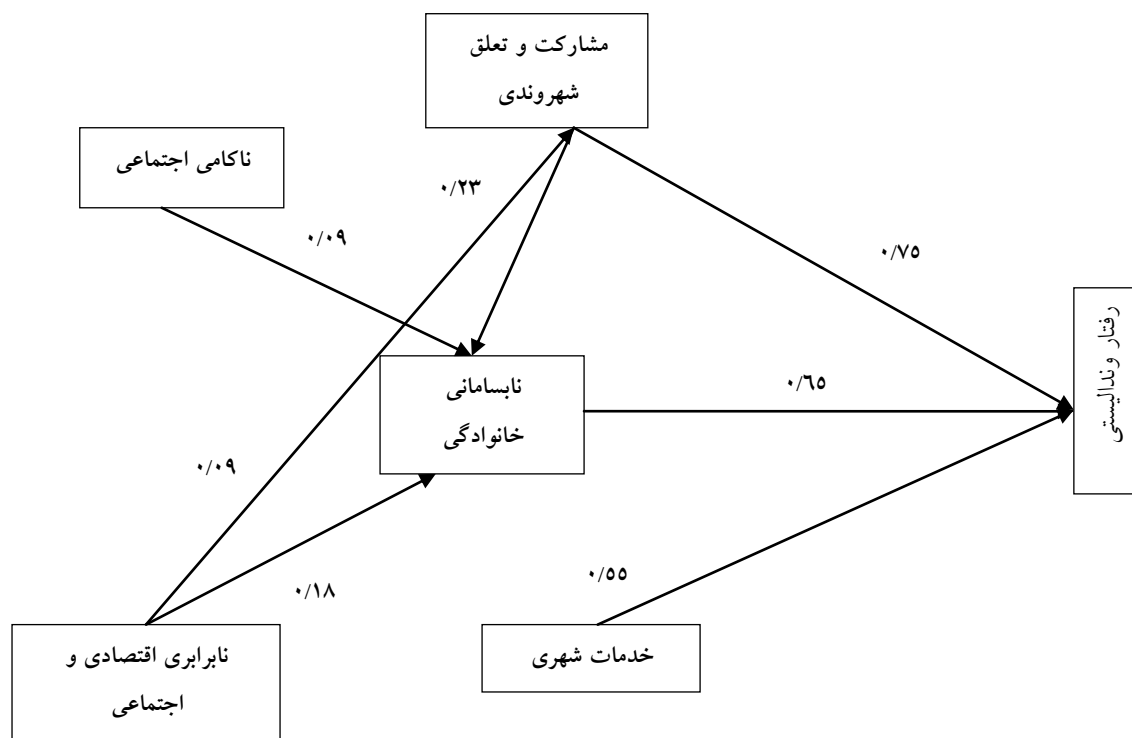
F=۱۶۷/۸۵۴

sig=۰/۰۰۰

متغیرها نقش متوسط و خوبی در تبیین واریانس متغیر وابسته دارند. همچنین، مقدار ضریب تعیین تعدیل شده برابر با $0/711$ است که با توجه به اینکه این ضریب با درجات آزادی تعدیل شده است، به منظور انعکاس بیشتر میزان نکویی برآزش مدل از آن استفاده می‌شود، بنابراین، با توجه به این مقدار متغیرهای وارد شده توانسته‌اند $71/1$ درصد از تغییرات میزان رفتارهای وندالیستی را تبیین کنند، بنابراین، مابقی این تغییرات ($28/9$ درصد) تحت تأثیر متغیرهای خارج از مدل است. با توجه به مقدار آزمون تحلیل واریانس $167/854$ در سطح خطای کوچکتر از $0/01$ معنادار است، می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از پنج متغیر مستقل و یک متغیر وابسته (رفتارهای وندالیستی) مدل خوبی بوده و نتایج به‌دست آمده قابل تعمیم به جامعه آماری است. همچنین، مدل تحلیل مسیری رگرسیونی فوق، به شکل زیر قابل ارائه است.

در جدول فوق، نتایج اصلی رگرسیون در آن آمده است. ضریب بتا اهمیت نسبی متغیرها را بیان می‌کند و بزرگ بودن بتا اهمیت و نقش آن را در پیشگویی متغیر وابسته مشخص می‌کند. طبق نتایج این جدول می‌توان نشان داد؛ مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در بروز رفتارهای وندالیستی، متغیرهای مشارکت و تعلق شهروندی است که بیشترین میزان بتا ($0/75$) را داشته است و بعد از آن نابسامانی خانوادگی ($0/56$) و خدمات شهری ($0/55$)، بیشترین تأثیر را بر روی متغیر وابسته رفتارهای وندالیستی داشته است.

با توجه به مقدار همبستگی چندگانه (R) که برابر با $0/846$ است، می‌توان گفت همبستگی قوی بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته رفتارهای وندالیستی وجود دارد. همچنین، این متغیرها با توجه به مقدار R^2 ($0/719$) $71/9$ درصد از تغییرات (واریانس) رفتارهای وندالیستی را تبیین می‌کنند که به عدد یک نزدیک بوده و نشان از آن دارد که

شکل ۲- مدل تحلیل مسیر تحقیق

جدول ۲۹- اثر کل متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (رفتارهای

وندالیستی)

متغیر	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	اثر کل
مشارکت و تعلق شهروندی	۰/۷۵	۰/۲۳* ۰/۵۶	۰/۸۷
نابسامانی خانوادگی	۰/۵۶	-	۰/۵۶
خدمات شهری	۰/۵۵	-	۰/۵۵
نابرابری اقتصادی-	-	۰/۷۵* ۰/۰۹	۰/۰۰۶
اجتماعی	-	۰/۵۶* ۰/۱۸	۰/۰۰۶
ناکامی اجتماعی	-	۰/۵۶* ۰/۰۹	۰/۰۵

رفتارهای وندالیستی (کل) باید اذعان کرد که ۲۸ درصد بالا، ۶۱/۵ درصد متوسط و ۱۰/۵ درصد پایین گزارش شده است. بنابراین، میزان کل آن در بین پاسخگویان در حد متوسط بوده است.

با توجه به نتایج مقاله حاضر، از نظر میزان تعلق شهروندی، نابسامانی خانوادگی، رضایت از خدمات شهری در بین شهروندان مشهدی تفاوت معناداری مشاهده شد.

همچنین، از نظر میزان کل رفتار وندالیستی، نتایج تحلیل در شدت گرایش به رفتارهای وندالیستی با مقدار معناداری کوچک‌تر از ۰/۰۵ و مقدار T برابر با ۳/۵۲- نشان می‌دهد که بین میانگین دو گروه تفاوت معناداری وجود دارد. مقدار میانگین در گروه وندال‌ها از میانگین بالاتری برخوردار است؛ ولی اختلاف چندانی بین شهروندان وندال و غیروندال در این مؤلفه مشاهده نمی‌شود. همچنین، با توجه به یافته‌ها همان‌گونه که نشان داده شده است، تفاوت بین میانگین شدت رفتارهای وندالیستی بین وندال‌ها و غیروندال‌ها در سطح ۰/۰۵ و با مقدار T برابر با ۲/۴۳- معنی‌دار است. به عبارتی، شدت رفتار وندالیستی در وندال‌ها بیش از شهروندان معمولی است.

نتیجه این پژوهش پیرامون علل رفتارهای وندالیستی نشان می‌دهد که در جامعه مورد مطالعه، عوامل مختلفی بر این رفتارها مؤثر بوده است. با توجه به اهمیت رفتارهای وندالیستی، نتایج این تحقیق عوامل مختلف بر انواع وندالیسم پنج‌گانه را مطرح کرده است. یکی از متغیرهایی که در میان کل پاسخگویان رابطه خود را با رفتارهای وندالیستی نشان داد، متغیر محله زندگی افراد در سطح شهر مشهد بود؛ به طوری که افراد در مناطق پایین شهر به علت کمبود امکانات و تسهیلات رفاهی و به دلیل مقایسه‌ای که با مناطق بالای شهر دارند، نوعی کینه و خصومت در آن‌ها شکل می‌گیرد و همچنین، اختلافات طبقاتی هر جامعه، افراد را در موقعیت‌هایی قرار می‌دهد که نمی‌توانند نقش‌های اجتماعی مناسب خود را بیابند و موجب اختلاف در هنجارهای

با توجه به جدول فوق، می‌توان اشاره کرد که متغیر مشارکت و تعلق شهروندی بیشترین اثر مستقیم را بر متغیر وابسته (رفتارهای وندالیستی) داشته است و متغیر ناکامی اجتماعی بیشترین اثر غیرمستقیم را بر رفتارهای وندالیستی به عنوان متغیر وابسته داشته است.

بحث و نتیجه

در این تحقیق، سعی بر این بوده است که به مطالعه علل جامعه‌شناختی رفتارهای وندالیستی به صورت مقایسه‌ای بین گروه وندال و غیروندال در کلانشهر مشهد بپردازیم که به عنوان یک مسأله اجتماعی امروزه معضلات و موانعی را در جهت توسعه پایدار شهری آورده و چهره نامطلوبی را به زیباسازی شهر وارد کرده است. پس از تبیین مسأله در قالب نظریات مختلف با استناد به مدل تحقیق، دسته‌ای از متغیرهای مستقل استخراج و مطالعه شد؛ که برخی از نتایج مطالعه در سطور ذیل بیان می‌شود. در ابتدا باید گفت متغیر وابسته رفتارهای وندالیستی به دو شیوه سنجش شده‌اند: اول بر اساس نگرش و گرایش شدت رفتارهای وندالیستی و دوم از نظر شدت ارتکاب و عمل این رفتارها در بین هر دو گروه وندال و غیروندال سنجش شده‌اند؛ که در بخش توصیفی نتایج آن تشریح شده است. با توجه به نتایج توصیفی در هر دو بعد وندالیست‌ها بیشترین فراوانی را داشته‌اند. با توجه به نتایج توزیع فراوانی پاسخگویان در گویه‌های مربوط به میزان

آرمان، جایگاه آن‌ها را در سلسله مراتب اجتماعی تعیین می‌کند. او رفتارهای گروه‌ها و طبقات انسانی را متأثر از نیازهای آنان از برخورداری و بهره‌مندی بیشتر از فعالیت‌های اجتماعی عالی یا مشارکت در حیات اجتماعی می‌داند. بنابراین، می‌توان گفت، معمولاً کسانی که گرفتار کار، زندگی خانوادگی، سرگرمی و... هستند، کمتر فرصت پیدا می‌کنند که در رفتارهای انحرافی شرکت جویند؛ برعکس، آدم بیکار دست به کار خلاف می‌زند؛ یعنی کسانی که کاری ندارند و یا در فعالیت‌های مرسوم جامعه مشارکتی ندارند، فرصت بیشتری برای کجروی دارند و هرچه افراد در فعالیت‌های اجتماعی و برنامه‌ریزی‌های شهری مشارکت داشته باشند، میزان تخریب اموال عمومی در آن‌ها کاهش می‌یابد؛ به طوری که در این تحقیق بیشترین ضریب همبستگی (قوی) بین متغیر مشارکت و رفتارهای وندالیستی بوده است. نتایج این پژوهش در تحقیقات قبلی مشاهده نشده است.

متغیر دیگری که رابطه آن با رفتارهای وندالیستی آزمون شد، متغیر تعلق شهروندی بود. نتایج این تحقیق با تحقیقات عفتی (۱۳۸۱) «بررسی انگیزه‌های مؤثر بر وندالیسم (با تکیه بر سنگ‌پرانی به قطارهای مسافربری)»، طهماسبی (۱۳۸۹) «عوامل مؤثر بر وندالیسم و راه‌های مقابله با آن» دارای همخوانی بوده است و مؤید نظریات پارسونز، جانسون، اسملسر، اریک فروم، کنت کنیستون، ملوین سیمن، مرتون، دورکیم و نظریه نظارت اجتماعی است.

در نظریه کنترل اجتماعی بر نظارت اجتماعی از هر نوع تأکید بسیار شده است؛ زیرا در واقع برای انجام دادن رفتار بزهکارانه فشارهای خارجی (بیکاری، فقر و نظایر آن‌ها) ضرورت ندارد؛ بلکه همسانی کردن با دیگران، درونی کردن نظارت اجتماعی و میزان وابستگی اجتماعی به‌طور غیرمستقیم خود به صورت نظارت اجتماعی عمل می‌کنند. بنابراین، هرچه میزان وابستگی و تعلق افراد به شهر و محل سکونتشان در یک جامعه بیشتر باشد، می‌توان گفت میزان تخریب اموال عمومی کاهش پیدا می‌کند. ناکامی اجتماعی، از جمله

اجتماعی می‌شود. در نتیجه، ستیزه‌هنجارهای اجتماعی، تفاوت معیارها را به وجود می‌آورد و عدم تعهد به معیارها و تردید در اصالت آن‌ها، عدم پابندی به قوانین را ایجاد می‌کند که این به نوبه خود تضادهای اجتماعی و انتقامجویی را افزایش می‌دهد. درون این تضاد، کشش به سمت خشونت و تخریب اموال عمومی وجود دارد. نتایج بررسی رابطه بین احساس نابرابری اقتصادی و اجتماعی در دو بعد رفتارهای وندالیستی نیز گویای این مطلب بوده است. نتایج این پژوهش مؤید دیدگاه‌های اندیشمندانی چون: مارکس، دارندورف، لوئیس کوزر، هیرشی، کلاوارد و اوهلین، آلبرت کوهن، میلر، فروید، اورنسون و مدل طراحی محیطی (هنری، مای هیوز، شرمین، گارتین، برگر) در این زمینه بوده و محله زندگی افراد از عوامل تأثیرگذار بر رفتارهای وندالیستی است. کلاوارد و اوهلین بر این اعتقادند که افراد طبقه پایین بیش از گروه‌های دیگر تمایل به انحراف دارند؛ زیرا پیش از گروه‌های دیگر شکاف میان موفقیت و عدم امکان آن از راه‌های غیرقانونی تجربه می‌کنند و نتایج این تحقیق، با پژوهش‌های محسنی تبریزی (مبانی نظری و تجربی وندالیسم ۱۳۷۹)، حسنی (عوامل مؤثر بر گرایش به رفتارهای تخریب‌گرایانه در استان مازندران، ۱۳۸۶) و رابرت هاینینگ (۲۰۰۵) همخوانی و مطابقت داشته است؛ به طوری که در این پژوهش نتیجه آزمون همبستگی و رابطه بین رضایت از خدمات شهری و رفتارهای وندالیستی در سطح متوسط ارزیابی شده است.

از جمله متغیرهایی که در این پژوهش به آزمون رابطه آن با رفتارهای وندالیستی پرداخته شد، متغیر مشارکت بود که مؤید نظریات موریس هالبواکس و انزوای اجتماعی ملوین سیمن است. هالبواکس تعیین جایگاه طبقات اجتماعی در سلسله مراتب جامعه را در درجه اول به درجه مشارکت یا بهره‌مندی طبقه از فعالیت‌های اجتماعی عالی وابسته می‌داند. از نظر هالبواکس، در هر جامعه قانونی وجود دارد که همه عناصر حیات اجتماعی در آن متمرکز است. این قانون از نظر ارزشی مرجع است که میزان بهره‌مندی اعضای مختلف از این

اجتماعی است. افراد بیکار بیشترین اوقات خود را در اماکن عمومی؛ از جمله پارک‌ها می‌گذرانند و این‌گونه اماکن، بهترین و مناسب‌ترین مکان برای کشش به سمت انحرافات اجتماعی؛ از جمله تخریب اموال عمومی است.

از دیگر عواملی که موجب سوق یافتن جوانان به سوی انحرافات اجتماعی؛ از جمله وندالیسم است، نابسامانی خانوادگی است؛ به طوری که مطابق با یافته‌های پژوهش حاضر، این متغیر تأثیر زیادی بر رفتارهای وندالیستی داشته است (مقدار بتای ۰/۵۶۰). همچنین، در بررسی نابسامانی خانوادگی با گرایش به رفتارهای وندالیستی (۰/۳۴) و با بعد دوم شدت رفتار وندالیستی (۰/۲۷) رابطه معناداری داشته‌اند. همچنین، می‌توان گفت سطح و طبقه اجتماعی و فرهنگی خانواده‌ها در بروز رفتارهای وندالیستی می‌تواند اثر داشته باشد. اختلافات خانوادگی باعث می‌شود محیط خانواده برای تربیت فرزندان، ناامن و نامناسب شود. وقتی خانواده، کانون و محیط مناسبی برای زندگی نباشد، انسان سعی می‌کند بیشترین اوقات خود را در خارج از خانواده بگذراند و این کار ارتباط او را با دیگرانی که چون شکارچیان ماهری به دنبال شکار می‌گردند، بیشتر می‌کند و آن‌ها نیز فرد را به سمت انحرافات اجتماعی مانند تخریب اموال عمومی فرامی‌خوانند.

پیشنهادها

فائق آمدن بر مقوله وندالیسم به تمهیدات ویژه‌ای نیاز دارد که اغلب کارآمدی کارکردهای جامعه شهری را هدف می‌گیرند. افزایش مشارکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، برنامه‌ریزی برای ایجاد انگیزه و جلب مشارکت مردمی در فعالیت‌های اجتماعی؛ آموزش شهروندان و اندیشیدن تدابیر روان‌شناختی در راستای اصلاح رفتارهای ضد اجتماعی؛ بهبود استانداردهای زندگی شهری در تمامی مناطق شهری و به‌ویژه مناطق محروم؛

متغیرهایی است که به آزمون گذاشته شد. نتایج این تحقیق، عدم رابطه بین این دو متغیر است. به بیان دیگر و براساس نتایج این تحقیق، می‌توان گفت که متغیر ناکامی اجتماعی تأثیری بر رفتارهای وندالیستی نداشته است. عدم مشارکت در مناطق پایین شهر به دلیل عدم تعلق شهروندی از یک سو و وجود شکاف بین مناطق پایین و بالای شهر از سوی دیگر نیز می‌تواند زمینه‌ساز گرایش به رفتارهای وندالیستی را افزایش دهد.

آزمون فرضیه توزیع نابرابر امکانات و تسهیلات اقتصادی و اجتماعی در میان دو گروه وندال و غیروندال نیز بیانگر معنی‌داری آن است. نتایج این تحقیق با تحقیقات سوزان گیزون و پال ویلسون (درباره وندالیسم و آسیب‌رسانی به اموال عمومی)، ضابطی (بررسی وندالیسم در تهران)، حسنی (عوامل موثر بر گرایش به رفتارهای تخریب‌گرایانه در استان مازندران ۱۳۸۶)، محسنی تبریزی (مبانی نظری و تجربی وندالیسم) همخوانی داشته است و مؤید نظریات فروید، ارونسون، آلبرت کوهن، هیرشی مارکس، دارندورف، لوئیس کوزر و طراحی محیطی است. برطبق نظریه طراحی محیطی، برخی محدوده‌ها یا نقاط خاص از شهر، به علت وجود برخی عناصر کالبدی، اجتماعی و اقتصادی دارای تعداد زیادی جرم هستند که گره‌های شهری (پایانه‌ها و ایستگاه‌های حمل‌ونقل)، برخی گذرها و حواشی شهر، دارای این خصیصه هستند. در بررسی‌های جغرافیایی جرایم شهری بر چهار عامل کلیدی: قانون، مجرم، قربانی جرم (شیء یا شخص) و مکان جرم بسیار تأکید می‌شود.

ارتکاب جرایم افراد فقیر، از شکافی که بین خواسته‌های جوانان آن طبقه با آنچه در دسترس آن‌هاست، سرچشمه می‌گیرد. عمده‌ترین علت انحرافات اخلاقی طبقه فقیر، نتیجه فشارهای حاصله از شکست در رسیدن به هدف‌های معین است. در این تحقیق نیز بیشتر افراد وندال از طبقات پایین اجتماعی گزارش شده‌اند. پس با توجه به نظریات و شواهد بیشتر به رفتارهای وندالیستی گرایش پیدا می‌کنند. بیکاری به عنوان یک مسأله اجتماعی زمینه‌ساز مساعدی برای انحرافات

ایجاد اعتماد و باور عمومی نسبت به فعالیت‌های مدیریت شهری؛

توجه به امر آموزش و تبلیغ، پیرامون موضوع تخریب‌گرایی و وندالیسم؛ از جمله راه حل دیگری است که برای حل این مسأله اجتماعی در برخی کشورها مورد توجه قرار گرفته است و روحیه مالکیت اموال به آن‌ها آموزش داده می‌شود؛

به کیفیت طراحی شهری به عنوان یک اصل مهم در پیشگیری از وندالیسم باید توجه داشت. برخی کارشناسان وندالیسم را نتیجه مستقیم کیفیت این طرح‌ها، فضاها و سازه‌های شهری معرفی می‌کنند و براهمیت مضاعف آن بر پیشگیری از تخریب آن‌ها تأکید دارند. بنابراین، طراحی شهری نباید در خدمت وندالیسم باشد و وندال‌ها را تحریک و تهییج کند؛ زیرا کیفیت پایین خدمات، احساس نارضایتی و بی‌ارزشی را نسبت به گروهی از سازه‌های شهری به وجود می‌آورد؛

آموزش خانواده‌ها (پدر و مادر) در راستای کاهش نابسامانی‌های خانوادگی.

منابع

احمدی، ح. (۱۳۸۴). *جامعه‌شناسی انحرافات*، تهران: سمت.
 اورعی، ر. (۱۳۸۶). *بررسی جامعه‌شناختی ناهنجاری‌های اجتماعی در حیطه وظایف شهرداری، معاونت فرهنگی و اجتماعی شهرداری مشهد*.
 بهرامی مهنه، ف. (۱۳۸۳). *بررسی عوامل مؤثر بر وندالیسم نوجوانان و جوانان ۱۵-۲۴ ساله در حاشیه شهر مشهد (مورد کاوش: کیوسک‌های تلفنی)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه الزهرا.
 حسنی، ع. (۱۳۸۶). «عوامل مؤثر برگرایش به رفتارهای تخریب‌گرایانه در استان مازندران»، *فصلنامه*

مطالعات امنیت اجتماعی، دوره ۴، ش ۱۶، صص ۱۱-۴۶.

حیدری، ا. و پارسامهر، م. (۱۳۹۱). «بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر وندالیسم (مورد مطالعه: دانش‌آموزان دبیرستانی شهر اهواز)»، *نشریه جامعه‌شناسی کاربردی، دانشگاه اصفهان*، سال بیست و سوم، شماره پیاپی (۴۷)، شماره سوم، صص ۲۰۷-۲۲۹.

خدایار، ا. (۱۳۶۷). *فرهنگ واژه‌های مکتب‌های سیاسی، فلسفی، مذهبی، هنری و ادبی (ایسم)*، تهران: انتشارات خورشید.

دغاقله، ع. و کلهر، س. (۱۳۸۹). *آسیب‌های شهری در تهران*، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.

رفیع پور، ف. (۱۳۷۰). *آنانومی جامعه*، تهران: شرکت سهامی انتشار.

رمضانی، ن. (۱۳۷۴). *وندالیسم: مطالعه موردی: عوامل مؤثر بر پیدایی رفتارهای وندالیستی در میان برخی از پسران ۸ تا ۱۲ ساله ساکن در مناطق حاشیه خطوط راه‌آهن در جنوب شهر تهران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.

زیدانیان، ف. (۱۳۸۶). *مورد پژوهی چندگانه وندالیسم*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

ستوده، ه. (۱۳۷۶). *آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات)*، تهران: انتشارات آوای نور.

صدیق سروسستانی، ر. (۱۳۸۵). *آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی)*، تهران: انتشارات آن.

عفتی، م. (۱۳۸۱). «بررسی انگیزه‌های مؤثر بر وندالیسم (با تکیه بر سنگ‌پرانی به قطارهای مسافری)»، *نامه پژوهش فرهنگی*، ش ۳، صص ۳-۳۶.

- میرفردی، ا.؛ احمدی، س. و نیکخواه، ز. (۱۳۹۱). «بررسی عوامل مؤثر برگرایش به وندالیسم (خرابکاری) در بین دانش‌آموزان دبیرستانی شهر یاسوج»، نشریه جامعه‌شناسی کاربردی، دانشگاه اصفهان، سال بیست و سوم، شماره پیاپی (۴۷)، شماره سوم، صص ۱۸۵-۲۰۶.
- نقدی، ا. (۱۳۸۶). *حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی*، همدان: انتشارات فن‌آوران.
- Berkowitz, L. (1986) "A Survey of Social Psychology" CBS College Publishin.
- Feuer. L. (1973) "The conflict of Generation". N.Y. Basic Books.
- Geason. S. & Wilson, P. (1990) "Preventin gaffiti and vandalism", Australian Institute of Criminology, Canberra.
- Haining, R. (2005) " Assessing the Geography of Vandalism: Evidence from a Swedish City", *Urban Studies J*, Vol. 42, No. 9, p 1637-1656.
- Eugene Little, R. & Ann Sheble, M. (1998) "Graffiti Vandalis: Frequency and Context Differences between the Sexes", *American Journal of Criminal Justice*, Vol. 11, p 217-226.
- Merrills, A.H. (2009) *Origins of vandalism*, Springer.
- Spaij, R. (2006) *Aspects of Hooliganism Violence*. Amsterdam School For Social Science Research, p1- 32.
- عنبرآبادی، م. (۱۳۸۱). *بررسی علل خشونت‌گرایی در میان تماشاگران فوتبال*، طرح پژوهشی جهاد دانشگاهی واحد تهران، کارفرما: معاونت اجتماعی و ارشاد ناجا.
- فاضل، ر. و میری آشتیانی، ا. (۱۳۸۷). *آسیب‌شناسی اجتماعی ایران؛ نگاهی به آینده*، تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.
- فرجاد، م. (۱۳۸۲). *آسیب‌شناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی انحرافات*، تهران: انتشارات بدر.
- گولد، ج. و کولب، و. (۱۳۷۶). *فرهنگ علوم اجتماعی*، ویراستار: محمدجواد زاهدی مازندرانی، تهران: انتشارات مازیار.
- محسنی تبریزی، ع. (۱۳۷۹). «مبانی نظری و تجربی وندالیسم، مروری بر یافته‌های یک تحقیق»، نامه علوم اجتماعی، ش ۱۶، صص ۱۹۴-۲۲۶.
- _____ (۱۳۸۳). *وندالیسم، مبانی روان‌شناسی اجتماعی*، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی رفتار وندالیسی، در مباحث آسیب‌شناسی کثر رفتاری اجتماعی، تهران: انتشارات آن.
- محمدی بلبان آباد، ا. (۱۳۸۴). *سنجش میزان وندالیسم و بررسی عوامل فردی و اجتماعی مرتبط با آن در بین دانش‌آموزان ناحیه یک مقطع متوسطه شهر سنندج در سال تحصیلی ۸۴-۸۳*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه تبریز.
- مظفری، ا. (۱۳۸۴). *عوامل اقتصادی و اجتماعی در بروز رفتارهای وندالیستی*، تهران: پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- ممتاز، ف. (۱۳۸۱). *انحرافات اجتماعی، نظریات و دیدگاه‌ها*، تهران: شرکت سهامی انتشار.